

НАЗАД — ДО «СОЮЗУ»?

Наближення виборчої кампанії призводить і до похвалювання діяльності різного роду "інформаційних" та "аналітичних" центрів, у т.ч. у такій галузі, як "соціологічні" опитування. Одне з них було нещодавно проведено у Донецьку "соціологами" Донецького інформаційно-аналітичного центру. Як ж питання було винесено "соціологами" цього центру на розгляд? Як не дивно, передусім — питання про можливість приєднання України до "союзу" Росії та Білорусії й можливість надання російській мові статусу державної в Україні. Питання настільки заявлене антидержавними силами, що, здавалося б, черговий раз порушувати його, навіть у, здавалося б, "науковому" заході, немає жодного сенсу. Але "наукові" заходи бувають різні, що й показують результати проведеного "соціологічного" опитування. Згідно з ними, за приєднання України до "союзу" Росії й Білорусії висловилися

81% опитаних. Ще цікавіші дані наведені опитувачами щодо надання російській мові в Україні статусу державної. Згідно з ними, за надання російській мові статусу державної висловилося 86% респондентів, 5% заявили, що вони ставлять до цього питання нейтрально, і лише 7% опитаних висловилися за збереження законного статусу української мови.

Що впадає в око при ознайомленні з результатами цього т.зв. соціологічного опитування? Насамперед — відсутність елементарних вихідних даних, без яких неможливо уявити будь-яке соціологічне дослідження. Зокрема, таємницею лишаються ніде не наведені "соціологами" дані про кількість респондентів. Невідомі також їх громадянство, вік, національна приналежність, членство у партіях та громадських організаціях та ін. А головне — аж ніяк не зрозуміло, скільки ж відсотків від усього насе-

лення Донецька становлять опитані. Відсутність цих даних показує, що проведене опитування цілком позбавлене об'єктивності, отже, є не науковим заходом, а дешевим пропагандистським шоу. Інформаційним спонсором "соціологів", до того ж, виступив такий запекло антиукраїнський листок, як "Донецкий край", що представляє себе, як "Русская всеукраинская газета". Ці, з дозволу сказати, "краженці" не тільки опублікували результати опитування, але й, як завжди ведеться, прикрили антидержавні зазіхання тріскачними фразами про "возвращение русскому языку его исторических прав" ("Донецкий край", 28.06—4.07 2001 р.).

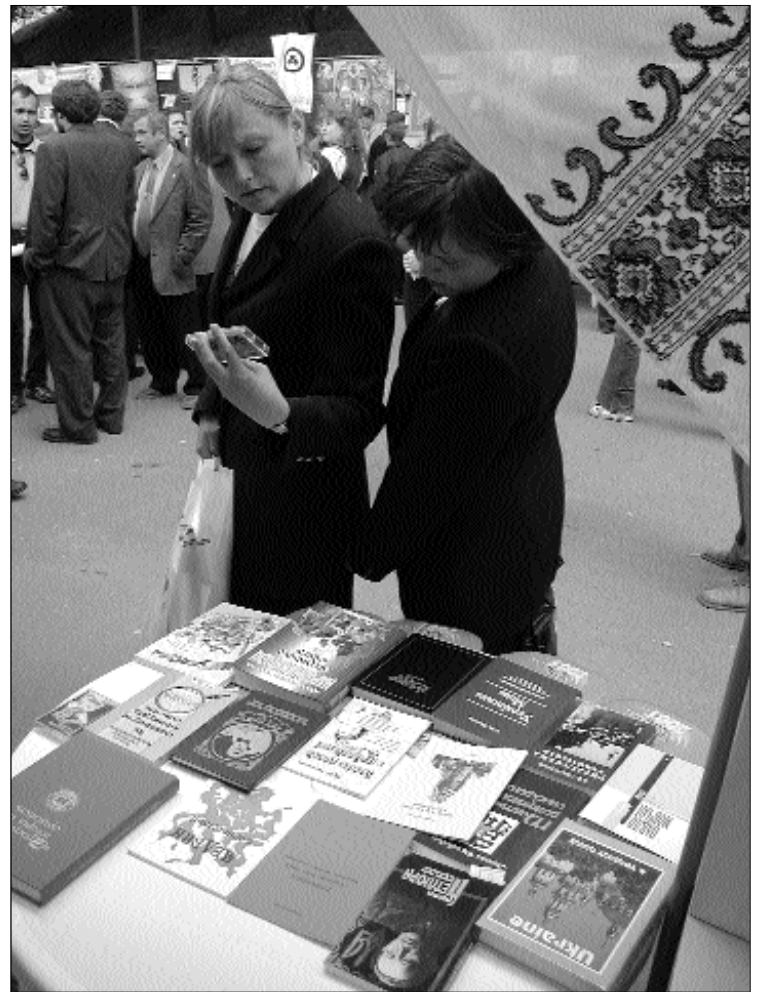
Виникає цілком логічне запитання — кому й для чого потрібна робота таких "соціологів"? Відповідаючи на нього, досить легко можна назвати певну адресу. Зовсім недавно в Луганську відбулася "науково-практична" конференція "Дон-

басс — стратегія вибора путі", куди з'їхалися активісти горезвісного "Русского двіженія" зі східних областей. Це антидержавне збіговисько ухвалило прийняти звернення до народу, Президента України, Верховної Ради та депутатів місцевих рад усіх рівнів із закликом ініціювати проведення всеукраїнського референдуму з питань вступу України у "союз" із Росією й Білорусією й надання російській мові статусу державної. Отже, зв'язок між "соціологічним опитуванням" мешканців Донецька й збіговиськом "Русского дві-

женія" видно навіть неозброєним оком. Судячи з усього, наведені "Донецьким краєм" дані, за задумом "рускокультурних" стратегів, мають відігравати роль своєрідного засобу психологічного тиску на пересічних громадян, котрі, бачачи начебто "величезні" відсотки прибічників відновлення російської імперії й державного статусу російської мови, можуть підтримати їх антидержавні вимоги.

Але радіти "стратегам" ще рано. Навіть коли владні структури підтримають антиконституційні, незаконні вимоги п'ятої колонії, сумнівно, що народ піде за нею у ярмо нових окупантів.

● **Микола АЛФЬОРОВ**, голова Горлівського міського об'єднання "Просвіта"

Острівець української книги. Фото Петра Гончара

приймає рішення про введення на території області другої державної мови — російської. Верховний суд України відмінив це рішення. Але винні в антиконституційних діях не покарані.

Наша держава, на чолі з Прези-

дентом, демонстративно не захищається. За 10 років незалежності в Україні стали менше користуватися українською мовою. А про що це свідчить — судіть самі.

● **Олександр СУШКО**

ХТО І ЧОМУ ПОЗБАВЛЯЄ УКРАЇНЦІВ РІДНОЇ МОВИ?

Згідно з Конституцією України, держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, а також декларує, що саме вона є державною мовою. Але чи так це насправді?

Констатуємо, що Закони про мови, пресу та інші законодавчі акти України, покликані регулювати мовну політику в інформаційній сфері, фактично не виконуються. Влада своєю бездіяльністю потурає зникненню державної мови як зі шпальт друкованих ЗМІ, так і з інших сфер її застосування.

Згідно зі статтями 26, 27, 28 Закону про мови, мовою освіти, науки, інформатики й культури в нашій державі є українська мова. Але спробуйте захистити диплом у якомусь із київських технічних вузів українською. У 1997 році мене позбавили цього права, хоч і хотів захищатися саме державною мовою. Прислухайтесь, як розмовляють із вашими дітьми в школах і дошкільних закладах, технікумах і коледжах. Зрозуміло, що майже повне ігнорування державної мови неможливе без схвалення вищими посадовими особами держави.

Дику дискримінацію української мови спостерігаємо у видавничій справі. За даними Київського обласного управління у справах преси та інформації Київської облдержадміністрації на Київщині зареєстровано близько 150 місцевих газет. Українською мовою виходять 34. Двадцять одне видання мають тираж близько двох тисяч примірників і виходять вони вкрай нерегулярно. Саме тому на розкладках приватних продавців і в державних газетних кіосках Київщини переважає російськомовна друкована продукція. Сюди ще слід додати численні загальнодержавні російськомовні видання, а також завезені з країн колишнього СРСР.

Цілеспрямовано порушується Закон про рекламу, згідно з яким вона повинна розміщуватися передусім державною мовою. (Стаття 35. Тексти офіційних оголошень, повідомлень, плакатів, афіш, реклами і т. ін. виконуються українською мовою. Поряд із текстом, викладеним українською мовою, може бути вміщено його переклад іншою мовою.)

З 1995 року діє своєрідна система реалізації преси. Колишній Союздрук створив акціонерне товариство закритого типу, укладку-

вавши розгалужену мережу кіосків із продажу друкованої продукції. З розвитком незалежного видавництва Союздрук став, фактично, монополістом з розповсюдження преси, диктуючи умови видавництвам. Зокрема, при укладанні угод щодо розповсюдження, українськомовні видання додатково повинні авансувати можливі витрати при списанні невикупленої продукції. Існує й інший тип угоди. Видання довіряє продаж своєї продукції Союздруку без права перевіряти його роботу. Союздрук сам визначає, скільки він продає, а скільки примірників не продає. Уявляєте, які шикарні умови для зловживань створені такою системою і які засоби політичного тиску на українськомовні видання знаходяться в руках обмеженого числа державних чиновників. Є й інший метод боротьби. Наприклад, зумисне приховування за вказівкою газет у кіосках. Союздрук не береться розповсюджувати українськомовну пресу, бо її, буцїмто, ніхто не читає. Антимонопольний комітет, покликаний відслідковувати саме такі речі, нічого не може зробити. Або не хоче, що ближче до істини.

Квоти на використання іноземної мови в інформаційній продукції друкованих та електронних ЗМІ, на радіо та телебаченні існують у всьому світі. Наша сусідка по колишньому союзнотабору — Чехія — вже захистила свій мовний простір відповідним законом, яким зобов'язала 66,6% інформації подавати державною мовою. Порушення такого закону автоматично скасовує державну ліцензію на право випускати газету чи журнал. У Франції, Росії, Польщі існує подібний закон. В Україні законом передбачено 50% інформаційної продукції подавати державною мовою. Але мені жодного разу не "пощастило" віднайти українськомовних "фактів" або "Київських ведьмостей".

Мусимо констатувати, що нас штучно позбавляють власної мови, роблять "двуязыкими", змінюють мовний генетичний код нації на чужий, вводять у побут замість однієї з найвишуканіших мов світу тарбарську говірку дикунів — суржик, а загалом — крадуть душу.

Найвищі посадові особи нашої держави не пропагують власним прикладом поваги до української мови, користуються нею абияк, у разі крайньої необхідності. Стаття 10 Закону про мови тлумачить, що ор-

ганізація виконання Закону покладається на Кабінет Міністрів України. Контроль за виконанням цього Закону покладається на Ради народних депутатів України. Але навіть сам голова держави зазначив, що корупція і хабарництво стали звичним явищем у всіх гілках влади. Тобто купити можна будь-яке рішення відповідальної посадової особи.

Це на руку Росії. Саме цій країні заважає і українська державність, і українська мова як її невід'ємний складник. Мовна війна, яку провадить наша північна сусідка, спирається на Військову доктрину, прийняту Держдумою Росії минулого року. Для тотальної русифікації українського населення саме інформаційну політику визначено нею як пріоритетну. Книжковою продукцією Росії за демпінговими цінами завалені ринки нашої держави. Українські підприємства, штучно обладнані непомірними податками, не витримують конкуренції з дешевою продукцією Росії і вимушені закриватися.

Знахабнівши від безкарності, у травні цього року Донецька облрада, нехтуючи Конституцією України,

СУТЬ У САМОПОВАЗІ

Державну мову повинні знати всі громадяни. Навіть той, хто свідомо не бажає нею розмовляти, мимохіть оволодіває нею хоча б на рівні пасивного сприйняття. Тому не розуміти українську мову в Україні може хіба що заїжджий іноземець. Уважно прочитавши Конституцію, неважко переконатися в тому, що володіння державною мовою, надання їй пріоритету в будь-якій діяльності (особливо публічній) є обов'язком громадянина. До громадянських обов'язків належить і обов'язок захищати засади демократії та державного будівництва, сформульовані в основних положеннях Конституції, в тому числі пріоритет і престиж державної мови (10-та стаття).

Кажуть, що не всі положення Конституції діють. Це неправда. Закон є, але чимало людей його порушують, їхні імена інколи відомі. Правда в тому, що ми не завжди говоримо порушникам про їхні вчинки. Не обов'язково негайно судити, але нагадати про відступ потрібно, щоб не стати мимовільним співучасником зла. Адже буває, що свого конституційного обов'язку не розуміють висо-

кооплачувані посадовці. Не так давно в одній з передач "Саме той" ми були свідками дивного ставлення до державної мови віце-прем'єр-міністра з гуманітарних питань пана Семиноженка. На одне з телефонних запитань російською мовою він відповів російською з помітним "південним" акцентом. Він зробив це з власної ініціативи, засвідчивши повагу до мови співрозмовниці. Як науковець пан Семиноженко міг би змодельювати цей випадок як рівноправний стосовно будь-якої іншої мови світу, вживаної в Україні. Чи уявив він картину, як решта українців слухає його, кліпаючи очима, коли він відповідає одній особі — угорською мовою, для прикладу? Адже за Конституцією рівність мов гарантується і привілеї недопустимі. Як високооплачуваний державний службовець і народний депутат пан Семиноженко є представником держави, яка покладає на своїх представників конституційний обов'язок утверджувати українську мову в усіх галузях суспільного життя. А як це зробити, щоразу переходячи на російську мову, ледь її зачувши? Як це робить головний податкі-

вець і тьма різнооплачуваних державних службовців, не мовлячи українського слова? Кажуть, що й наукові дисертації вже захищають російською мовою. Високо злетіла наука, вийшла за межі українського простору. А що залишиться там, в Україні? Хто з висоти влади спілкуватиметься з українськомовними гречкосіями, якщо такий приклад зверхників має все більше послідовників? Що станеться з гуманітарною сферою українського буття, чи розуміє сенс свого призначення пан Семиноженко? А тим часом, навіть іноземні посли змінюють своє ставлення до української мови, її в Україні для них заміняє російська й англійська. То, може, суть не в мові, а в ставленні до самих себе?

Володимир ФЕРЕНЦ, заступник голови Івано-Франківського обласного об'єднання

● Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Т. Шевченка

Пам'ятник Лесі у Звягелі

Древня Поліська земля пов'язана з багатьма славними сторінками української історії та культури. Звягельські люди їх свято бережуть і примножують. З особливою любов'ю і шаную ставляться вони до своєї славної землячки Лесі Українки та її родини. З 1987 року, тількино серпень ступить на поріг, у це прекрасне місто над Случем приходить міжнародне свято літератури і мистецтва «Лесині джерела». Витоки її творчості притягують не одне покоління, напоюють красою і величчю поезії, мелодійністю пісень — це одне із найсвітліших свят України. Щороку в ньому беруть участь найкращі художні професійні й самодіяльні фольклорні колективи із різних областей України та зарубіжжя. Пам'ять про славетну родину Косачів викарбовується і в знаках матеріальної культури: на центральній площі зведено пам'ятник Лесі Українці, відкрито літературно-меморіальний музей поетеси, її ім'я носять вулиці, площа, колективні господарства, установи культури, освіти, встановлено паркову скульптуру «Лукаш і Мавка». Останньою квіткою у вінку шани цій родині став музей родини Косачів. Місто робить усе, аби достойно в ці дні прийняти гостей, щоб відчули вони ширість і доброту,

ЛЕСИНА КОЛИСКА — ЗВЯГЕЛЬ

милувалися красою надслучанської землі, повезли до рідних домівок Канади, Польщі, Грузії, Республіки Крим, інших країв найкращі спогади. Це свято тій, яка зроста в тиші наших лісів, віддала народові свій вічний спів і залишилася для нас і майбутніх поколінь незламною, ніжною, гордою і ласкавою.

Вперше старовинний Звягель (теперішній Новоград-Волинський) згадується в Іпатівському літописі 1257 року як місто Галицько-Волинського князівства, що було знищене дощенту військами Данила Галицького під час військового походу. Події давнини свідчать про те, що Звягель був досить-таки чималим містом. Після зруйнування воно поступово почало відроджуватись. Протягом XIII—XIV століть Звягель був підкорений монголо-татарськими ордами. У 1340 році його, разом з усією Волиною, захопили литовські феодалі. У XV столітті Звягелем оволоділи Василь та Андрій Семеновичі, що називалися князями Звягельськими. Після Люблінської унії 1569 року він разом з усією Волиною був приєднаний до Польщі.

У 1793 році Звягель у складі Східної Волині дійшов до Росії. А вже через два роки переліком Указів російської імператриці Катерини II на Правобережній Україні були утворені губернії. Центром Волинської передбачалося зробити Звягель, перейменованій в 1795 році з цієї нагоди в Новоград-Волинський. Геральдична майстерня розробила герб головного міста губернії. Але в 1796 році помирає Катерина II. Новий цар Павло вирішив перенести губерньський центр у м. Житомир, яке об'єктивно нічим кращим на той час не відрізнялось. 19 липня 1804 року Сенат затвердив Новоград-Волинський повітовим містом Волинської губернії. Така коротка історія цього славетного міста.

Тут, на берегах веселої Случі, пройшло раннє дитинство славетної Лесі Українки. У білій хатині над Случчю 25 лю-

того 1871 року народилася Лариса Косач — чи не найяскравіший зорецвіт з-поміж поетів світу. Взагалі, звягельський період свого життя Леся згадувала завжди як щось найпрекрасніше (може тому, що там вона була ще здорова, а почала слабувати лише в Луцьку, куди довелося переїхати в зв'язку з переводом туди на службу батька). Повернулася Леся Українка до міста народження, своєї прекрасної коліски — у гранітному пам'ятнику, у назвах вулиць, навчальних закладів, газети.

Три дні вирувало свято «Лесині джерела», яке розпочалося 27 липня в літературно-меморіальному музеї Лесі Українки з наукового засідання «Твоє світло повік буде ясным», на якому виступили відомі науковці, історики, працівники музею. Із промовою про значення життя і творчості Лесі Українки в патріотичному вихованні молоді виступив відповідальний секретар ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка Микола Нестерчук. На завершення відбувся концерт, який влаштували просвітяни — співачка Тетяна Негрій та поетеса Тетяна Ковальчук.

По всьому місту до пізньої ночі відбувалися концерти майстрів мистецтва та краших художніх колективів України, виставки фоторобіт, художників. На завершення першого дня учасники та гості свята насолоджувались просто на березі річки Случ «Лісовою піснею» в постановці Херсонського музично-драматичного театру ім. М. Куліша.

На другий день відбулася урочиста хода учасників свята вулицями міста, що завершилася покладанням квітів до пам'ятника Лесі Українці та офіційним вітанням міського голови учасників свята літератури та мистецтва «Лесині джерела». Від імені голови всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, народного депутата України Павла Мовчана відповідальний секретар товариства Микола Нестерчук подякував за запрошення і вручив Почесні грамоти та дипломи кращим працівникам культури міста, організаторам цього грандіозного свята.

● Дмитро ЛОМАЧУК

твом. Дуже уважно слухали розповіді історичного, краєзнавчого характеру. Особливо, коли я читувала літописи, де згадуються їхні села, говорила про якісь, пов'язані з селом, події з часів князівської, козацької доби.

Лариса КУРОВСЬКА, художній керівник хору «Причастя»:

Ідея цього культурологічного походу з'явилася в середині травня. Тоді ж ми побували в Києві на знаменитому ЗАТ «Оболонь» і вирішили прорекламувати оболонське пиво, «Живчик» та іншу високоякісну продукцію цього підприємства у конкурсах, вікторинах, якими завершувалася програма зустрічей-концертів.

На відміну од минулих походів, наприклад, «Козацькими шляхами»-91, ми виконували складну різножанрову програму. Адже хор «Причастя» — це, по суті, колектив професіоналів. Ми співали твори духовної музики (фрагменти з Літургії, старовинні духовні канти) українських композиторів Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, П. Демущюка. І приємно, що прості люди прекрасно її сприймали й розуміли.

Більше того. Я переконалася, що академічний акапельний спів органічно прияманий українському народові (до речі, на Менщині приблизно 100 років тому існувало кілька академічних хорів, якими керував відомий композитор і диригент Г. Давидовський).

Це вже потім у так званій самодіяльності людей привчали примітивно співати на два голоси під баяни. Але, виявляється, висока музична культура закладена в самих генах українців і тому так чудово сприймалася слухачами.

● Вл. кор.

ЛИСТИ ДО ГОЛОВИ ВУТ «ПРОСВІТА»

Добридень, добродію Павле Михайловичу!

Напевне, долею визначено, що я не можу стояти осторонь і просто спостерігати — плисти за течією в нелегких буднях. Куди ми йдемо? За роки Незалежності народ (особливо молодь) України зубожів не тільки матеріально (у своїй більшості), але й духовно. Злидні!.. Засилля психозу! Телебачення веде до духовного зубожіння молоді. А вона ж — майбутнє держави!

А це ж чиїсь зумисні намагання: знищити все, що пароститься, життєдайні зерна життя; знищити добре, чисте і нав'язати своє, яке в їхніх державах огидне і не сприймається суспільством.

Нас усе налаштовують на щасливе «заморське» життя. Та чи ж маємо ми підґрунтя, умови, досконале законодавство для всебічного розвитку людини? Щоб Україна ствердилася як держава?!

Суспільство наше різномірне. Багато з «інакомислячих» вважає «Слово Просвіти» мало не реакційною газетою...

У суперечку не вступаю, але впевнена: поступово переконаю, що це не так.

Хто ж, як не українці, мають захищати, оберігати свої святині, вивчати і пам'ятати історію краю, робити правильні висновки, щоб не повторювати помилок?!

Наша громадська організація «Жінки Батьківщини» підтримала заклик «Слова Просвіти», зокрема Ваш заклик, Павле Михайловичу, й ініціювала акцію на Вінниччині по збору коштів на Кобзареву Церкву. Залишилося проконтролювати, чи листівки-звернення рознесені по навчальних закладах міста, роздані в райони, як збираються кошти благодійних (хоча й невеличких) внесків громадян міста.

Нас підтримали дві жіночі громадські організації міста.

Вірю у Вищий Розум!

Вірю, що маємо генетичний спадок не плазувати перед злом, шанувати національні святині: рідне слово, українську пісню, любити і шанувати щирих людей, рідну Україну.

Наша сила проти зла — в єдності, в доброзичливості ставленні один до одного, розумінні один одного, вмінні йти на компроміси заради відродження України як держави, заради гідного життя народу в своїй державі.

Отож маємо гуртуватись, а не роз'єднуватись!

Вельмишановний Павле Михайловичу! Уважно перечитую Ваші публікації в «Слові Просвіти», статті журналістів газети, дуже подобаються публікації Галини Паламарчук, із задоволенням слухаю радіопередачу А. Погрібного «Якби ми вчилися так, як треба...»

Успіхів усім Вам у творенні «Слова Просвіти» — у творенні Держави Україна!

З повагою
Олена ВІТЕНКО,
м. Вінниця

Шановний Павле Михайловичу!

До Вас звертаються члени Володарського районного осередку «Просвіта» зі своїми пропозиціями щодо поліпшення просвітницької роботи серед населення України, особливо сільського.

Нам здається, що «Просвіта» і її місцеві осередки не використовують районні газети для своєї просвітницької діяльності, адже загальний тираж районних газет сягає десь мільйона примірників, а це приблизно 3–5 млн. читачів. Це ж величезні пропагандистські можливості для поширення просвітницьких ідей. Та районні осередки товариства не в змозі самотужки проводити цю, таку потрібну, роботу.

Тому ми бачимо вихід, зокрема, у тому, щоб працівники Центрального Правління «Просвіти», залучаючи відомих вчених і фахівців, спеціально готували для районних газет матеріали просвітницького характеру на історичну, патріотично-виховну тематику, про видатних людей України, на відзначення знаменних дат тощо, розмножували їх і розсилали в районні осередки «Просвіти» для передачі їх у відповідні редакції. А ми, в свою чергу, будемо контролювати їх подальше проходження.

Було б непогано також надсилати в районні осередки розмножені поточні й перспективні інформаційні матеріали Всеукраїнського товариства, які також можна було б друкувати в районних газетах.

І ще одне: чи не настала вже пора від імені Всеукраїнського Товариства «Просвіта» звернутися безпосередньо в ООН (ЮНЕСКО) з листом про безпартійне посилення русифікації на теренах України і просити в ООН невідкладної допомоги в захисті української мови на її рідній землі.

Т. УСТИНІВСЬКА,
голова Володарського РО «Просвіта»,
А. ЧОРНОБОРДЬКО,
заступник голови

Колектив газети «Слово Просвіти» вітає своїх колеґ-журналістів районної газети «Апостолівські новини» (Дніпропетровська обл.) із славним 75-річчям! Гострого пера! Щастя-здоров'я!

КОЗАЦЬКИМИ ШЛЯХАМИ — З «ОБОЛОННЮ»

Обласна організація Українського Народного Руху провела чотириденний агітаційно-культурологічний похід «Краю мій козацький» північними районами Чернігівщини. Акція пройшла за підтримки знаменитого українського підприємства — акціонерного товариства «Оболонь». Основу групи учасників акції склав хор обласної «Просвіти» «Причастя» під керівництвом Лариси Куровської, яка була і мистецьким керівником походу.

А зараз — слово учасникам походу «Краю мій козацький».

Володимир СТУПАК, голова Чернігівської обласної організації Українського Народного Руху:

— Культурологічна акція «Краю мій козацький» була присвячена 10-й річниці Незалежності України. Вона має як політичне, так і просвітницьке значення. У політичному плані ми висвітлювали і відстоювали позицію Руху. Займалися партійною роботою, створювали осередки Руху, шукали прихильників Руху в тих селах, райцентрах, містах, де виступали. Ми задоволені також і нашою просвітницькою місією, оскільки українську музику, слово у професійному виконанні слухали сотні людей у кожному се-

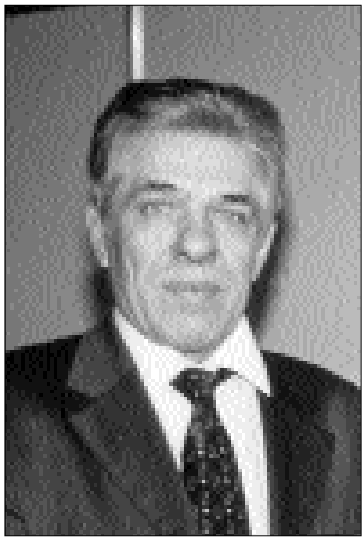
лі, а якщо підсумувати, то понад 2 тисячі чоловік були на заходах акції.

І ще один аспект, економічний. Ми дуже раді, що акціонерне товариство «Оболонь» допомогло нам у проведенні акції. У свою чергу, ми в кожному населеному пункті, де виступали, проводили рекламну акцію «Оболонь». Ми розповідали про «Оболонь» як зразок сучасного українського приватного підприємства, де люди добре заробляють, виробляють високоякісну продукцію, що користується попитом у багатьох країнах світу. Треба, щоб наші люди усвідомили, що не варто купувати якусь дешеву воду, якою можна отруїтися, а варто купувати воду, яка має світову марку, — це «Оболонь». Ми розказували, що в Україні вже можна працювати, можна робити бізнес, серйозну економіку, що бізнес може працювати на людей, щоб вони вчасно отримували зарплати, пенсії.

Надія ГАЛКОВСЬКА, поетеса, педагог, співачка хору «Причастя», авторка пісні «Козачка»:

— Мої враження? Кожне село дало якісь свої враження, кожне мало привабливість і неповторність.

Люди цікавилися всім — політикою, історією, нашою символікою, мистец-

На прохання наших читачів розпочинаємо публікацію розділу з нової книги Анатолія Погрібного **“По зачарованому колу століть, або Нові розмови про наболіле”**.

Сучасний стан з утвердженням державності української мови різними групами громадян України оцінюється по-різному. Точці зору, згідно з якою країною прокочується вал новітнього зросійщення, отже, відбувається процес витіснення української мови з різних сфер суспільного життя, протистойть той погляд, буцімто має місце зовсім протилежне, а саме: процес тотальної та примусової українізації, в ході якої здійснюється навіть дискримінація російської мови, її ущемлення.

Зосередимо, однаке, увагу в цій статті на істинній сутності ще одного підходу – сказати б, серединного, “примирюючого”, згідно з яким наявність недоліків у впровадженні української мови як державної не заперечується, однаке акцент робиться на тому, що попри це “в реальному житті мовна ситуація не є такою драматичною, як її намагаються змалювати”.

Автор цього висновку Петро Толочко, констатує у своїй вже кількарічної давності брошурі “Що або хто загрожує українській мові” (1998) “надто повільну переможену ходу української мови в Україні”, наголошував, проте, на “незмірному зростанні соціальної престижності української мови”, на тому, що на неї “масово перейшли вузи і школи, радіо й телебачення, значно збільшилася вага україномовних газет, журналів” (виділення моє. – А. П.). “Мусили б радіти з цього, — підсумував історик. — Тим часом нічого подібного не відбувається. Навпаки, плач за українською мовою став навіть голоснішим”. У подальшому викладі автор зосередив увагу на критичі тих, хто “голосить” найбільше, насамперед — письменників, як і на обстоюванні суспільної необхідності офіційного запровадження двомовності.

Як переконаємося згодом, подібний погляд на стан української мови вчений обстоює нині ще затятіше, однаке перш ніж процитувати дещо з сьогоднішнього Толочка, що трішки затримався на його брошурі.

Поза межами будь-якої справедливості та навіть делікатності піддано в ній критиці послідовно патріотичну позицію Юрія Мушкетика, як висловлено заперечення і мені. За що? За тезу, згідно з якою загибель мови означає загибель народу.

Ні, спростовує П. Толочко, це — не загибель. І починає перераховувати народи (ірландців та інших), що перейшли на мови своїх колонізаторів (хоча ірландці це, дасть Бог, мовно відродяться — багато хто з них до цього прагне), як і ті народи, що, користуючись однією мовою, є, проте, різними націями (іспанці, кубинці, бразильці, аргентинці і т. д.).

Гай-гай, авторе брошури, це ж ви на що ось так відверто натякали? Хіба ж не на те, що українцям нема чого й переживати за долю

ЧИ УКРАЇНЕЦЬ — МЕНШИНА В УКРАЇНІ?

своєї мови, як і протидіяти зросійщенню, адже у будь-якому випадкові вони нацією залишаться? Мовляв, навіть якщо й звершиться остаточно їх зросійщення, все одно вони нікуди не подінуться.

Будуть вони, будуть! — втішає академік, тільки й того, що набудуть, ну, дрібничкової іншості — всі стануть російськомовними українцями. Україномовні українці, російськомовні українці — ну, чи велика тут різниця, якщо і ті, й ті — українці?

Я правильно, пане Толочку, розкрив те, що у своїй брошурі ви трішки-трішки завулювали? Чи, може, тому і вдалися ви до дещо натякової форми вислову, що й самі сахаетесь міри власного цинізму?

Все правильно: народів не з рідною, а чужою мовою на вустах на нашій планеті доволі. Тільки ж що то за народи? Ті, що були задужені колонізаторами, ті, що стали жертвами лінгвоцидної політики. Ви не заперечуєте, щоб саме таку долю мали і ми, українці? Ну і ну!.. От тільки розчарую я вас: подібної долі мільйони українців і не хочуть, і не допустять.

Та й загалом у своїх критичних закидах ви дещо помилилися адресою. Я що? — я, власне, повторив те, що задовго до мене висловили найбільші наукові авторитети. Олександр Потебня, наприклад. Або — Костянтин Ушинський. Пригадаймо рядки останнього: мова “не тільки виявляє життєвість народу, але якраз і (є) саме життя. Коли зникає народна мова, — народу нема більше!.. Поки живе мова народна в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відібрати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків. Відберіть у народу все — і він все може повернути, але відберіть мову, і він ніколи більше вже не створить її. Нову батьківщину навіть може створити народ, але мови — ніколи: умерла вона в устах народу — вимер і народ”.

Ось так, пане Толочку: *зникне мова народу — народу більше нема*. Не сперечайтесь, вас закликаю, зі вченими масштабу К. Ушинського, інакше в остаточній сміхоті опинитесь. Надто вже неспівмірні ви зростом з цим генієм, котрий вистраждав ці свої висновки вже тим, що йому і самому довелося відчувати великий психологічно-моральний дискомфорт прозрілого російськомовного українця, бути яким йому судилося долею. Я повторю тут твердження зі своєї попередньої книжки, що український патріотизм К. Ушинського — то був патріотизм особистості, яка проходила виразну еволюцію (на жаль, не завершену, адже пішов педагог із життя ще молодим) від *етнічної свідомості до національної*.

Тобто він упритул наблизився до переконань, що їх деякі ніби ж і освічені українці не спроможні утвердити в собі вже й в умовах здобуття Україною незалежності...

А загалом — чого і вражати за позиції П. Толочка, коли мало не кожна його чергова публікація, що з’являється в наші дні, переконує у тому, що ймення тій позиції — обскурантизм. Скільки одкровень кольору національного ренегатства напхано ним бодай в невелике інтерв’ю газеті “Киевский телеграф” від 2 квітня 2001 року! Належачи до особливо наполегливих прибічників принципу “не мати заперечень” стосовно того, як з українською нацією “історично склалось” (мовляв, що є, те є — і від цього відштовхуймося), тобто заперечуючи вже й саму потребу щось відроджувати українцям, виправляти якісь деформації, ось як потрактовує він проблеми консолідації політичної української нації.

“Виключно українські етнічні цінності для цього не підходять, хоча так само не можна спиратися й лише на російські чи на радянські тра-

диції”. Але, по-перше, ніхто про “виключно” і не ставить питання. А по-друге, якщо ми ставимо питання про “*переважно*”, то ставимо його стовідсотково слушно. Адже які етнічні цінності і мусять переважати на українській землі та в українській державі, як не власне українські?

Тільки ж... Спробуй це довести особі, яка, схоже, вже й остаточно спеціалізувалася на “теоріях” і твердженнях, що мають стосовно українства негаційний характер. Негаційність, що свого часу, напевно, проростилася зі скепсису, переростає у снобізм, снобізм — у тупу зненависть, — така тут градація примноження прикмет особистості, що доброхітно та по-мазохістськи протиставляється власній нації. Тому ця особистість і заперечує — ну, мало не все заперечує, що тільки дороге українству.

Те, що українці — корінні на цій землі, — *заперечує*.

Те, що Київська Русь була українською державою, — *заперечує* (ба’ стверджує, що була вона “общей”).

Те, що Україна була колонією Росії, — *заперечує* (“ніколи нею не була”).

Те, що Іван Мазепа був українським патріотом і прагнув вибороти незалежну державу, — *заперечує* (мовляв, він лише міняв сюзерена, а “нинішнє возведення Мазепи до рангу національного героя помилкове, і не можна виховувати народ на такому прикладі”).

Те, що Україні потрібний курс на творення національної держави, — так само *заперечує*, оскільки “спільною для нас може стати ідея побудови громадянського суспільства”.

Ну, ось — аж стільки цього “заперечує” навіть в одному газетному інтерв’ю.

Чекайте! А що ж стосовно мови, заради з’ясування погляду на яку ми наразі й потурбували П. Толочка — до речі, як особу, вплив якої на спрямування духовно-культурної сфери в країні є тим реальнішим і значимішим, що він, віце-президент НАНУ, є головним гуманітарієм у цій установі, і до слухних, і до ретороградних рекомендацій якої влада у нас традиційно прислухається.

Так от і стосовно української мови як єдиної державної в Україні П. Толочко так само *заперечує*, оскільки необхідно, щоб було надано цей статус також же російській мові. Мовляв, твердить П. Толочко, це “зняло б психологічну і соціальну напругу на цьому (мовному. — А. П.) ґрунті”.

Для кого, запитаю, зняло б? Для основної маси нашого люду — українців? А чи не здається вам, даруйте, не дуже далекий мудролюб, що прийняття рішення, до якого ви підштовхуєте, лише посилює б, лише умасштабило цю напругу в такі ще рішуче переважаючому в Україні українськомовному середовищі? Чи ваш розрахунок, як і розрахунок шовіністичних кіл, що українці “змиряться”, “стерплять”, “проковтнуть”?

Та не переймайтесь ілюзіями, що конче так і станеться. І сліпому сьогодні ясно, що будь-які підстави для напруги в середовищі росіян в Україні на національному ґрунті відсутні, що є вона, та напруга, насправді не в реальності, а в розпаленій уяві різних вражених українофобством політиканів, інспіраторів, що домагаються, аби вона в нас поширилася. У той же час і без надання російській мові статусу, про який ви турбуєтесь, українство *вже перебуває* у реальній і цілковито вмотивованій напрузі, що в цій розмові я і проілюструю. Хочете напруги незмірно більшої?

Мені вже не раз доводилося у своїх публікаціях роз’яснювати, що ті країни, де функціонує кілька державних чи офіційних мов, — то, власне, винятки з типового для світу порядку мовного облаштування, згідно з яким діє принцип: одна дер-

жава — одна нація (політична) — одна державна мова (мова-зв’язка” для всіх, хто дану країну населяє). Таким же правилом, такою ж нормою є і те, що державна (офіційна) мова відбиває саму назву тієї чи іншої країни. В Італії — це італійська мова, у Греції — грецька, у Хорватії — хорватська, у Польщі — польська, у Китаї — китайська мова і т. д. А в Україні — хіба не так само є і мусить бути?

Деякі ж країни, що становлять винятки з цих правил, мають для цих винятків ті поважні підстави, що їх *не має* Україна. Відтак ми, українці, не можемо долучатися до цих винятків тому, що ані не перебували ми звідкілясь в Україну, як-от французи та англичани до Канади, де є дві державні мови, а навпаки — автохтонно, з пра-пра-і правіків тут живемо і так само з пра-пра-і правіків тримаємо естафету свого рідного українського слова; ані історично не розділяли ми території своєї держави (хіба що силою нас брали) з якимсь іншим народом чи народами (як то з незапам’ятних часів розділена територія нинішньої федеративної Швейцарії поміж німцями, французами, італійцями та ретороманцями, які, кожен живучи у своїй частині Швейцарії, цивілізовано та мирно домовилися, що кожна з їхніх мов — державна); ані не живемо ми, українці, в такому складнощому етноутворенні (десятки народів з десятками мільйонів людей, які говорять різними мовами), яким є, скажімо, Індія, внаслідок чого поряд з державною хінді зберігається як державна (але, слід вважати, поки що) і мова колишнього англійського колонізатора. Повторюю: жодна з цих та інших держав-винятків за аналогію до обставин України не підходить.

І те хіба ще нагадаю (і як це важливо усім знати, в тому числі й моему опонентові, з яким я тут полемізую), що різні мови, які в ряді країн водночас проголошені державними, є *достатньо віддаленими одна від іншої*, належачи до *різних мовних груп* (як-от державні мови у тій же Канаді, Бельгії чи Люксембурзі), а то й навіть до *різних мовних сімей* (як-то фінська та шведська мови у Фінляндії). Тобто світовий досвід доводить уникання *країнами ситуації, коли державними проголошувалися б ті мови, які є близькими, спорідненими між собою, як-то й у випадку з українською та російською, що належать до однієї східнослов’янської групи мов*. Зовсім зрозуміло, чим пояснюється це уникання. Уникають неминучої конфронтації двох близьких мов у разі, якщо б вони водночас були проголошені державними, уникають тиску їх одна на одну, спроб витіснення однієї іншою, надто в тому разі, коли у цієї іншої є такий потужний і, прямо кажучи, агресивний стосовно України тил, який є у російської мови в Україні у великій сусідній державі — Росії.

Чи відомий виняток? Так, — Афганістан, про що нагадає мені *Віталій Матейш* з м. Хмельницького. Зокрема, він пише: “У Афганістані дві державні мови, *споріднені* між собою дарі і пушту, належать до *однієї* — іранської групи мов. Але що маємо в результаті? Те, що цю країну здавна роздирають гострі суперечності, що політична нація там глибоко розколена. Там воюють, вбивають один одного вже й без присутності іноземних окупантів. З цього можна зробити висновок, що надання в одній країні *однакового державного статусу спорідненим між собою мовам та відсутність єдності суспільства, внутрішньодержавна ворожнеча взаємопов’язані*. Чи не цього ж і хочуть для нас адепти узаконеної двомовності? (Якщо вони взагалі знають, чого хочуть?) І чи не тому прибічники двомовності у нас не згадують

про цей печальний досвід Афганістану, оскільки для них це програвший приклад?”

Ось такий він, цей виняток — Афганістан. Але який же цей виняток, справді, печальний!

Риторичне запитання: *хтось і в нас прагне подібної перспективи?* Бо чого, власне, постає питання, хочуть політики (ось, на жаль, і ви їх підтримуєте, мій опоненте), які домагаються для України двох державних мов? Чого? Розчленування України чи перетворення її в ще одну російську державу?

У всьому винні у вас, пане Толочку, письменники: це бо вони, як то ви їм дорікаєте, найголосніше *плачуть* з приводу мови. Письменник, як відомо, той, хто пише. Отож для з’ясування істинної ситуації з українською мовою та пов’язаною з нею психологічною і соціальною напругою і давайте послухаємо тих, котрі пишуть, — у даному разі особисто мені на Національне радіо. Якщо ж це вислухавши, ви скажете: “Та й до біса розвелося цих письменників!” (адже думають ці люди, які звідусюди мені пишуть, точнісінько, як і ми, члени НСПУ), то ви матимете цілковиту рацію.

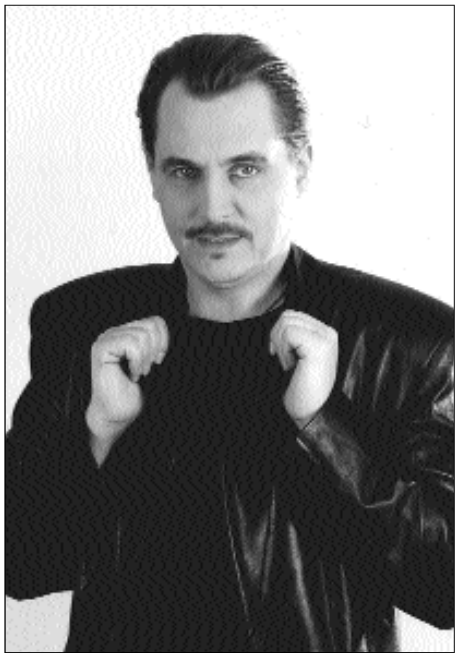
Може, хай візьме слово для початку і зовсім не етнічний українець, а вже цитований в одній з розмов *Леонід Васильєв* з Херсону, який (прислухайтесь, прошу, до аргументованості й глибини його суджень, що можуть дати фору й багатьом академікам) пише: “Батько мій — росіянин, мати — лише частково українка, бо мала гени і болгар, і поляків, і румунів. Але я переконаний, що всі етноси України — це український народ. Тому і я є українець, бо тут я виріс на цій природі, вихований українським хлібом, вихований на культурі цієї землі, чим завжди пишаюсь...”

Багато ж тих, хто вихований на імпер-шовіністичній російській національній політиці, не розуміє, що навіть так зване “рускоязычне населення”, що довго проживає або народилося в Україні — це вже люди з зовсім іншою ментальністю, ніж ті, що весь час живуть у Росії, адже тут, в Україні, зовсім інше оточення, інші звичаї, традиції, вартості в корінного населення. Тому нам усім разом треба будувати спільну державу, де комфортно почували б себе всі етноси, але ця держава має бути українською, а не російською, американською, єврейською чи ще якоюсь”. І далі: “Мені здається, що освічена людина, яка хоч трохи замислюється над долею і своєю, і дітей та внуків, не захоче жити, так би мовити, вторинною культурою. Бо російська культура формується все ж таки в Росії, польська — у Польщі, німецька — у Німеччині. До нас же ці культури доходять як світові культури інших народів, які ми повинні по можливості якнайбільше знати і шанувати. Але ж своя культура, українська, може бути створена тільки в Україні, на віковій спадщині народу, що живе тут з незапам’ятних часів. Тож вивчення української мови та культури забезпечить нам гідне місце серед народів світової спільноти, порятуне від вторинності. І загалом — доки ти не відчужеш себе громадянином цієї держави і поки не захочеш бачити її такою, як захотіш бачити свою Німеччину німець, а Чехію — чех, а Литву — литовець, доти вона і буде такою, як є”.

Це у листі Л. Васильєва — сказати б, деякі украї важливі загальнометодологічні принципи, до уясування яких (здавалося б, таких аксіоматичних) з такими труднощами пробивається у нас офіційна наукова думка. Але усе ж послухаймо, як оцінюють ситуацію, найперше мовну, в якій вони перебувають, самі ж українці.

●

Анатолій ПОГРІБНИЙ

Анатолій МАТВІЙЧУК: У ШОУ-БІЗНЕСІ ГОЛОВНЕ — СПОНСОР, А НЕ АРТИСТ

серця. Тому я займаюся всім тим, що покликане торкати душу, примушувати реагувати її в різному діапазоні — від веселої радості до гіркої печалі. Що ж до засобів, то я маю можливість робити це — за допомогою слова, мелодії, інтонації, жесту, гармонії... А оскільки пісня — найдемократичніший і найуніверсальніший засіб передачі думок і почуттів на сьогодні, то абсолютно інтуїтивно ще в юності я вибрав саме її.

— Напевне, саме Вам, як нікому іншому, вдасться охарактеризувати стан сучасної української пісні. Адже те, що відбувається, схоже на якийсь духовний апокаліпсис...

Кожне нове покоління, котре виходить на лаштунки буття, заявляє про себе по-своєму, головним чином починаючи із заперечення усього того, що було створено раніше. Це своєрідна заявка на право мати свій голос. У відносно стабільні часи і в стабільних розвинених країнах цей процес досить безболісний для суспільства, але тільки не у нас, адже ми вражені абсолютно усіма хворобами вільного світу, якими останній вже давно перехворів, виробивши імунітет... Мені довелося бувати в багатьох країнах світу, але в жодній я не бачив такої відвертої нелюбові і неповаги до свого власного мистецтва. Якщо подивитися на пісню як на своєрідне дзеркало дійсності, то в ній чітко віддзеркалюється строкатість, абсурдність, безмісцевість і аморальність нашого життя. Це виглядає як жахлива змова проти усього того, що є основами культури. У всі часи в основі творчості лежали професіоналізм, пошук ідеалу, оспівування найкращих якостей і почуттів людини. Сьогодні, здається, все навпаки. Принаймні, таке враження з'являється після більшості музичних телевізійних та радіо-програм. Почуття любові до жінки, до рідної землі зводиться в кращому випадку до тасування трьох-чотирьох банальних і зашкарбулених штампів. Але тут хоча б усе нормально з рівнем освіченості. А в молодіжній музиці панує просто кричуща безграмотність і дилетантизм. Там майже ніхто поняття не має про елементарне римування в текстах пісень. Сьогодні у цій сфері працює все менше професіоналів, все підкорене законам шоу-бізнесу. Головне тут — швидко запам'ятати публіці епатажем, поведінкою, незвичним виглядом. Тому, коли я хочу заспокоїти душу, очиститися, я сам для себе співаю шедеври "Два кольори", "Черемшину", "Пісню про рушничок" і насолоджуюся віршами, мелодією, українським духом, котрий буквально випромінюють ці твори. Гадаю, мало що збережеться в пам'яті нащадків із того, що так активно прокручується сьогодні на радіо і ТБ. У піснях немає реалії нашого часу, немає проблем,

турбот, немає болю й надій, немає душі народу. Так... один чортополох.

— Ви вже торкнулися тих пісень, які суголосні вашій душі, а з чого беруть початок Ваші пісні, з яких джерел?

Як не дивно в загальному плані — із пісень шістдесятих років, скільки там було прекрасних мелодій і сюжетів! Мої батьки часто збиралися разом на вечірки із друзями, ті приносили нові платівки, співали під гітару, під баян. До того ж моя мама знала безліч частівок і приспівків. А в моїй дитячій пам'яті все чудово відклалося. Я й зараз можу легко з десяток пісень пригадати з початку до кінця. А якщо говорити про поетів, які наклали відбиток на мою пісенну творчість, то це, напевне, Бернс, Війон, Євтушенко, Симоненко. А найбільше — Висоцький з його сюжетним драматизмом і нервовою оголеністю. Адже що таке пісня — невеличка історія життя, розказана за три-чотири хвилини, яка потім стає частинкою тебе самого.

— І при всьому тому, Ви починали як співак веселих неприкаяних пісень, схожих на куплети частівок чи народних наспівів. Задавати хоча б Ваші "НЛО", "Дим-димок над хатою". Потім була лірико-громадянська тема: "Чорний кінь", "Запорожці", "Мандрівний журавель" і, нарешті, пронизливо-болісна філософія — "Матінка-Вовчиця", "Сивий музикант", "Зніми, фотограф, нас"... Що на черзі — в'їдливий сарказм людини, яка все розуміє, бачить, відчуває, але може лише те, що може? У деяких ваших речах, таких як "Жаба", "Король шапінто" проглядається новий психологічний стан...

— Який, до речі, дуже зрозумілий людям. У мене вдома, скажімо, назбиралася вже ціла експозиція різноманітних жаб — від маленьких іграшок завбільшки з палець до великих композицій. З останньої я дуже тишусь, мені подарували її лікарі інституту Шалімова — дві великі зелені жаби злилися в поцілунку... Кажуть, що в моїй однойменній пісні скоплено суть української натури, принаймні одну з її негативних сторін. Ви розумієте, про що я...

— До речі, про боротьбу за місце під сонцем. Наскільки вона актуальна для вас? Взагалі, що важливіше в нинішньому контексті для творчої особистості — талант, розкрутка, зв'язки? І наскільки усе це має взагалі відношення до мистецтва...

Останній акцент дуже точний. Молодий, але дуже заповзятливий український шоу-бізнес прагнув би, щоб слово "мистецтво" взага-

лі зникло з ужитку. Вже є певні результати такої підміни. Так, на сучасному сленгу пісня не що інше, як просто "трек", нову групу чи виконавця іменують безликим словом "проект", а звучання пісні по ТБ чи по радіо — це просто "ротація". Зверніть увагу, яка мертва і безлика термінологія. В шоу-бізнесі нікого не цікавить, про що твої пісні, яка ти людина. Важливіше, з ким "тусуєшся", хто стоїть за тобою, якого маєш спонсора. При наявності всіх цих згаданих складових ти потрапляєш до обох модних виконавців — про тебе починають говорити, писати, запрошувати на всілякі популярні фестивалі. Єдина проблема — як тільки закінчаться гроші у спонсора або тебе залишить твій продюсер, ти можеш легко піти у небуття. Мені пощастило — я починав у ті часи, коли ще зважали на публіку, прислухалися до думки слухачів. Сьогодні вважається, що публіці можна нав'язати абищо — варто лише добре привчити глядача до своїх телеэфірів. Але я впевнений, що людей не обдуриш — вони у більшості розуміють, хто є "розкрученим", а хто, попри свій талант, не знаходить можливості реалізуватися сповна. Мої шанувальники підходять після кожного концерту з хорошими словами, часто з дарунками, а скільки листів приходило на радіо з глибоким професійним розбором творів. У мене таких листів сотні! Все це надихає, підтримує, підказує мені, що я на вірному шляху. А високе звання Народного артиста ще й зобов'язує бути чесним насамперед із самим собою, відповідати за кожне слово, пісню.

— Ваші "Полустанки Любові" запам'яталися публіці своєю задушевністю, щирістю і ностальгічним сумом за чимось справжнім і чистим, якого так не вистачає в сьогоденні.

Давайте пофантазуємо: якби ви мали можливість запросити на свій концерт відомих людей сьогодення — на кому ви зупинили б свій вибір?

— Передусім на тих, від кого залежить стан сучасної української культури і її існування в рідному інформаційному просторі.

А ще — тих простих інтелігентних людей, котрі сьогодні стривожено і розгублено позирають довкола себе. І також усіх талановитих людей, котрі втрачають надію на те, що в цій країні можна здійснити свої заповітні мрії. Я хотів би написати пісню, яка б стала близькою і зрозумілою для всіх, щоб її слова і мелодія викликали радість і гордість за нашу землю, за Україну.

Мені б дуже хотілося, щоб саме із мого концерту люди виходили з відчуттям радості, душевного піднесення, спокою і упевненості у завтрашньому дні. Щоб до їхнього життя

лишається співачкою № 1. Свого часу вона теж хотіла заспівати поросійськи, але від цього відрадив Тарас Петриненко. Ех, Тарасе Гаринальдовичу, де ви були, коли спиналися на сцену Галліна чи "Ігрушки"? Дивись, може й вони заспівали б мовою, а не "языком"...

Росіяни йдуть...
Ні, вже прийшли

Захоплення російськими артистами найпрестижніших майданчиків України розпочалося не вчора. Проконтролювати процес з вітчизняною законодавчою базою неможливо — зазвичай, з гостями місцеві організатори концертів розраховуються так званним "чорним налом", про який, зрозуміло, не згадують у податковій документації. Так само непорівнювані гонорари наших і їхніх артистів — українці за сольний концерт заробляють у середньому 3000 доларів (Павло Зібров, Таїсія Повалій), росіяни за таку ж роботу в Україні — до 50000 (Валерій Леонтьєв, Алла Пугачова). Чому "іх" і "нас" поставили в такі умови, запитання з розряду риторичних. Або до першої леді Людмили Кучми, яка минулого року відверто захоплювалася концертами Філіпа Кіркорова на сцені палацу "Україна" на сторінках одного російськомовного видання. Хоч кому-кому, а Людмилі Миколаївні годилося б у цій ситуації бодати промовчати.

Сторінку підготувала
Людмила ПУСТЕЛЬНИК

ПРО БІДНУ ЕСТРАДУ ЗАМОВАЮ СЛОВО

Бідну не в розумінні фінансовому (плачів вітчизняних зірок і їхніх продюсерів на цю тему вже було доволі), а вбогу на репертуар, гастролі, голоси тощо — врешті, усе те, що й називається естрадою.

Гастролі

У виборче міжсезоння, після того як немалі гроші "капули" від політиків за участь в агітаційній кампанії, артисти мусять гастролювати — робота в них така. Тим часом, на гастролі у провінцію наших співаків і співачок калачем не заманиш: скажуться, що це дуже невігдно. Один лише ПДВ на концертно-гастрольну діяльність з'їдає 20% від збору, а коли збору нема?... Відомі випадки, коли на концерт Таїсії Повалій в Івано-Франківську свого часу купили аж 10 квитків, Миколи Мозгового у Чернівцях — три. Звичайно, концерти не відбулися. Хоч неписані правила жанру вимагають — маєш співати навіть для одного глядача, якщо він заплатив гроші за радість зустрічі з тобою. Хто не вірить, може спитати в артистів, що мали задоволення працювати для канадської чи американської діаспори — на виступ наших "золотих голосів" могли прийти і 25, і 15 глядачів, а співати доводилося. Бо по-іншому з людьми, призначеними до нормального шоу-бізнесу (вранці — гроші, увечері — концерт), не можна.

Наша ж співаюча публіка, до нестями закохана в себе, вважає, що глядачі, надто в умовах фінансової кризи, просто зобов'язані бігти на шоу за їхньою участю. Та вони біжать лише в одному українському місті — в Трускавці. Де курортникам просто нічого робити, і вони раді кожному, хто допоможе приємно вбити годину-другу після вечері в санаторії. Тому поїхати в Трускавець вважають корисним (і в грошовому відношенні теж) і подружжя Білоножків, і Алла Кудлай, і багато інших. Там гонорар хоч і невеликий — доларів 200—300 за вечір — але стабільний, бо є зал. У решті ж міст, щоб його зібрати, треба перед тим добряче побігати і запустити таку рекламу, щоб глядач повірив — саме без нього заїжджа зірка жити не може. Тобто, щоб гроші взяти, треба їх спочатку вкласти. Чого наші суб'єкти шоу-бізнесу робити не люблять. Бо значно легше сидіти в Києві, періодично вибиваючи сотню-другу умовних одиниць за участь у презентації чи виступ у нічному клубі, і нарікати на невідячість народу, який не оцінив, не почув, не прийшов. Або ж примхливо скривити губки — витвір візажиста, — як це зробила недавно в розмові з автором цих рядків Таїсія Повалій: "Я не їжджу на гастролі в Західну Україну, бо там люди бідніші, ніж на Сході". Чи вистоюватимуть "бідні західні люди" чергу біля кас за квит-

ками "на Таю" після такої її заяви — питання з розряду риторичних.

Відомий, знову ж таки західно-український, продюсер Семен Цідельковський, що допомагає організувати концерт на одній зірці, свого часу висловився з приводу:

— Українські співаки просто перестали бути патріотами своєї справи, вони вважають неprestижним їздити на гастролі. Ніби не розуміють, що таким чином піляють гілку, на якій сидять. Бо хто знатиме і любитиме артиста, якщо він любить тільки себе?

Звичайно, є винятки, але вони успішно гастроліють не в Україні, а десь по сусідах — у Росії ("ВВ", "Океан Ельзи") чи Польщі ("Лікардійська терція").

Репертуар

У переважній більшості випадків вони не співають, а "поют". Для того, щоб відмовитися від саме україномовного репертуару, у наших співаків і співачок — від Наталки Могилевської до Софії Ротару — знайдеться купа "вагомих" аргументів: що "Абба" чи "Скорпіонз" теж співали англійською, а не своїми рідними мовами, що "весь шоу-бізнес говорить на руськом", що, нарешті, якісних українських текстів просто нема. Хоч у те, що маестро Юрій Рибчинський, а з ним ще кілька десятків поетів-піснярів остаточно написалися, повірити важко. Як і в те,

що в бібліотеках не залишилося жодної збірки віршів національних класиків. Українські зірки не вміють чи не бажують шукати свій пісенний матеріал. Попри те, що окремі вдалі спроби публіка завжди сприймає захоплено: пригадайте, який успіх мала "Чорнобривців насяла мати" у версії Ірини Сказіної чи "Місяць" Наталки Могилевської. І яким, по суті, великим шишом завершилася співпраця української Мерайї Кері — Ані Лорак — з російським автором Ігорем Крутим. Крутий написав дівчині посередні "Несовершеннолетнюю" і "Зеркала", з них познушалося критика і байдуже зустріли слухачі.

Вони ж, до речі, є споживачами масової культури, — її виробниками, як не крути, виступають трудівники естради. І шлягер, який у всіх на устах — такий же національний продукт, на який теж поширюється закон про мови. З тією відмінністю, що на естрадні витвори він чомусь дії не має. Масова культура, тим часом, — один з найпотужніших важелів впливу на публіку. Абстрагувавшись поки що від патріотичних міркувань, згадаймо про елементарний бізнес — якщо масову культуру заповнювати чужомовним продуктом, вона й сприймається як чужа. А купують все ж такі своє. За прикладами далеко ходити не треба — Ірина Білик з не надто вибагливими текстами і мелодіями і сьогодні за-

ЙОГО ПОВИННА ЗНАТИ УКРАЇНА

112 років тому великосвітські салони Австро-Угорської імперії вихором облетіла сенсаційна новина: 23-річний граф Роман-Олександр Шептицький — виходець із відомого старовинного українського аристократичного роду — в Добромильському греко-католицькому монастирі постригся у ченці. Отже, зрікся свого світського імені (прийняв ім'я Андрей), зрікся свого багатого привілейованого становища, своєї майбутньої кар'єри, яка, зважаючи на його великі здібності й ерудицію, могла бути блискучою. Адже він вільно володів основними європейськими мовами (англійською, французькою, німецькою), був достатньо обізнаний з класичними мовами — грецькою й латинською, з найважливішими науковими програмами. Ще минулого року він — високий, ставний, вродливий, у формі драгунського офіцера — чарував знатних дам.

Недавно вчився в Ягеллонському й Вроцлавському університетах, в яких одержав дипломи з теології й філософії, а потім у Мюнхенському здобув науковий ступінь доктора права. І раптом — така несподіванка!

Перед відходом із світського життя Шептицький здійснив подорож до центру католицького світу — Рима, а потім — до історичної столиці України — Києва.

Особливе враження на молодого мандрівника справили Київ, де Шептицький мав цікаві зустрічі й знайомства, які ще більше зміцнили його український патріотизм, притаманний з раннього дитинства, як не дивно, польському аристократові. Шептицький зустрівся з професором Київського університету В. Антоновичем — відомим істориком, етнографом, археологом і літературознавцем; з професором М. Петровим — істориком літератури, добрим знавцем церковного живопису та іншими діячами культури, від котрих, як писав у своїх згадках, "повною пригорщею черпав їхні розуми і глибоку віру в наш нарід".

Ця поїздка, певне, остаточно утвердила благородний намір молодого ентузіаста покласти своє життя на вівтар служіння знедоленому українському народові. Намір, якщо глибше вникнути в деталі біографії молодого аристократа, — не такий уже й несподіваний.

Рід Шептицьких походив з відомої, уславленої ще за часів князя Лева, української галицької боярської верхівки. У XIII столітті князь нагородив бояр Шептицьких володіннями на Перемишлянщині, поблизу польських етнічних регіонів.

Згодом польська шляхта організувала шалений експансивний тиск на українське православ'я — не лише проти простих хлопів, а й проти боярства. Та знайшлося кілька українських боярських родин, які три сторіччя чинили впертий спротив польській національно-релігійній асиміляції.

Лише у другій половині XVIII століття ці найстійкіші родини змушені були скоритися грубому насильству, підсолдженному графськими титулами. Але тільки поодинокі із цих останніх ніколи не забували про своє українське походження. Серед них був і батько майбутнього митрополита — граф Іван. Він, "хоч і змінив обряд, але, — за твердженням сина, — ніколи не забував своїх предків і не погорджував ними".

Мати Романа — Софія Шептицька — дочка відомого польського поета, драматурга Олександра Фредро — високоосвічена, справді благородна, талановита жінка. Вона вільно розмовляла французькою, англійською та німецькою мовами, добре й охоче говорила українською, ад-

же майже всі роки після одруження проживала в чоловічому маєтку, в селі Прилбичі Яворівського повіту.

Олександр Фредро також народився й майже все життя прожив у Галичині. Останні десятиріччя жив у Львові, на театральних сценах якого довгий час — одні з більшим, другі з меншим успіхом — ставились його комедії й драми.

Софія Шептицька, як згадували її сини, всю душу вкладала у виховання своїх дітей. Їх у неї виросло п'ятеро — всі сини. Всі вони були різними й долі життєві їх неоднакові. Станіслав став заслуженим польським генералом, Олександр і Лев господарювали в рідному селі на батьківських землях, Казимір, за прикладом старшого брата, обрав духовну стежку — був священнослужителем (ігуменом монастиря).

Неоднакова у них і смерть — переваж-

Візит Папи Римського Івана Павла II в Україну приніс довгождану благу вість: відданий син українського народу, мислитель і мученик за віру християнську митрополит Андрей Шептицький прилучений до сонму блаженних.

Митрополит Андрей Шептицький

но трагічна. Лева та його дружину розстріляли більшовики ще 1939 року, через рік гестапівці закатували Олександра, в 50-ті роки загинув і Казимір.

Преса в Західній Україні багато писала — найчастіше з явним захопленням, хоча зрідка, бувало, і з наміром кинути тінь якоїсь підозри (видання КПЗУ) — про швидкоплинну духовну кар'єру Андрея Шептицького. Справді, його шлях службовими сходами — стрімкий, блискучий. Велика працьовитість молодого доктора, завзятого відданого служити словом і ділом своєму, віками гнобленому народові, намагання вивести його з віковичної відсталості. А головне — добиватися духовного й національно-патріотичного прозріння людей. Ставши послушником, Шептицький так самовіддано почав молитись і поститись, що настоятель монастиря, побоюючись за стан його здоров'я, скоротив йому загальноприйнятий термін випробування з шести місяців до одного, а незабаром ченця Андрея висвятили на священника.

З початку 90-х років Андрей Шептицький розгортає бурхливу діяльність: стає ігуменом Василіанського монастиря у

Львові, керує Добромильським монастирем і водночас викладає теологію в Христінопільському монастирі. Трохи згодом береється ще й за місіонерську діяльність — починає видавати журнал "Місіонар".

Восени 1899 року Папа Римський доручає Андрею Шептицькому керувати Станіславською єпархією. На цій посаді молодий єпископ прослужив лише один рік, але встиг виявити неабиякий організаційний талант — відкрив Станіславську духовну семінарію, побував у більшості парафій єпископату, опікував хворих, відвідував ув'язнених.

У пастирських листах до віруючих єпископ давав багато розважливих повчань, закликів до мирного громадського життя. Значну увагу приділяв він вихованню молоді, давав цінні господарські поради селянам, закликав людей берегти здоров'я, не піддаватися пияцтву, жити в зла-

Про подвижницький земний шлях того, кого Іван Франко назвав українським Мойсеем, у переддень його світлого 136-ліття, — стаття науковця і письменника Михайла Потупейка.

годі.

Шептицький завжди відзначався щедрою благодійністю. Закладам Станіславського єпископату зі своєї особистої бібліотеки подарував чотири тисячі цінних книг, жертвував на благодійні цілі, крім церковних, значні суми власних коштів.

У 1900 році, коли помер львівський митрополит Юліан Кулювський, Папа Римський Лев XIII призначив Андрея Шептицького главою Греко-католицької церкви й архієпископом Львова. На плечі 35-літнього духовника лягли ще більші, державної, всенародної ваги турботи — відповідальність за долю, життя і добробут мільйонів своїх співвітчизників. Він чудово розумів — коли нація не має своєї держави, тягар державного керівництва має брати на себе Церква.

Коли митрополити-попередники, крім церковних справ, ні у що не втручалися, то службові обов'язки Шептицького назавжди вийшли далеко за церковні рамки.

До кінця свого життя митрополит був невсипущим, добрим, дбайливим наставником-вихователем народу, переконано відстоював ідеї державності України. Різно виступав проти тих, "які, — за його словами, — вважають, що наш нарід завжди і постійно має комусь служити, а незалежність України належить заховати на вічну пам'ять до гробу. Але так не є і так не буде, коліс історії повернути не можна. Йдуть важкі і страшні часи. Не знаю, яку долю судив Господь цьому народові, що його пастирем назначив мене, але я свідомий цієї відповідальності... Я ніколи не відречусь свого обов'язку, даного мені Богом... — бути всім для усіх".

Отже, Андрей Шептицький брав на себе відповідальність за життя та добробут будь-якої людини, справді був усім для кожного: й порадиником, і захисником, і опікуном-благодійником.

Він завжди називав себе українцем, захищав українців від польської експансії, від визиску їх польськими можновладцями, обороняв і православних українців (не тільки греко-католиків!), коли поляки їх переслідували, силою відбирали в них храми. При тому робив це різними засобами.

Як член Австро-Угорського парламенту і депутат Галицького сейму виступав з протестами проти шляхетського беззаконня на сесіях цих представницьких органів, гостро засуджував свавілля у пресі не лише своєї держави, а й у закордонних виданнях.

Митрополит Андрей палко вітав створення Західно-Української Республіки й важко переживав її падіння.

Прояви польсько-шляхетського беззаконня набрали швидкого розмаху. На польській території було 2,5 мільйона православних українців. Поляки силою накиннули їм і в школи, і в церкву свою мову. На Холмщині й Підляшші тільки за один 1938 рік було ліквідовано 115 православних церков. Шляхта вдавалась до військових розбійницьких нападів так званої "пацифікації" (дослівно — "умиротворення").

Андрей Шептицький завжди гостро протестував усіма засобами проти такого насилля. Восени 1930 року він спеціально діставався літаком до Варшави, але ні фактичний диктатор Пілсудський, ні президент Польщі, ні міністр внутрішніх справ не прийняли його. Після цього митрополит не хотів мати з ними жодних стосунків. Лише великобританський посол тоді приїхав до Львова, одержав від Шептицького матеріали про розгул шляхетського свавілля й опублікував їх у англійській пресі.

Шептицький добре знав, що діялося в Україні й усьому Радянському Союзу в тридцять роки, й давав тій політичній системі справедливую оцінку. Так, в одному зі своїх послань до віруючих він писав: "Хто допомагає комуністам у їх роботі, навіть чисто політичній, — зраджує Церкву... зраджує свій народ, зраджує справу убогих, терплячих і кривджених у цілому світі... На Україні з голоду вигинуло більше ніж 3 мільйони людей (тепер ми знаємо: ця цифра дуже занижена. — М. Л.), що на Соловках гинуть тисячі й тисячі наших земляків".

До речі, з цим пов'язана одна найсуттєвіша помилка митрополита. Слід сказати, що він відверто, щиро визнавав свої помилки (вони траплялися рідко) й намагався виправляти їх. Знаючи, як уже згадувалось, про жорсткий голодомор 1933 року, добре віддаючи про дикі репресії 1937—1938 років та й пізніший збілих з вересня 1939 року "совітів", 30 червня 1941 року радісно зустрів акт відродження української державності (формування уряду Ярослава Стецька), а 1 липня послав вітальну відозву німецькому командуванню. Незабаром це поздоровлення було опубліковано в окупаційній пресі.

Та скоро митрополит і його паства переконались, що хрін за рідьку не солодший, збагнули, що самостійна Україна Гітлеру так само непотрібна, як і Сталіну. Згодом, коли фашисти вдалися до жорстоких репресій, віруючі в листах докоряли митрополитові, що коричневі прибульці так само мордують людей, як і червоні. Владика підносить голос гнівного протесту. Він засуджує злочини фашистів у посланні до Папи Римського Пія XII, висловлює протест листом до шефа гестапо Гімлера, в якому пише: "Німецька влада люта, майже диявольська".

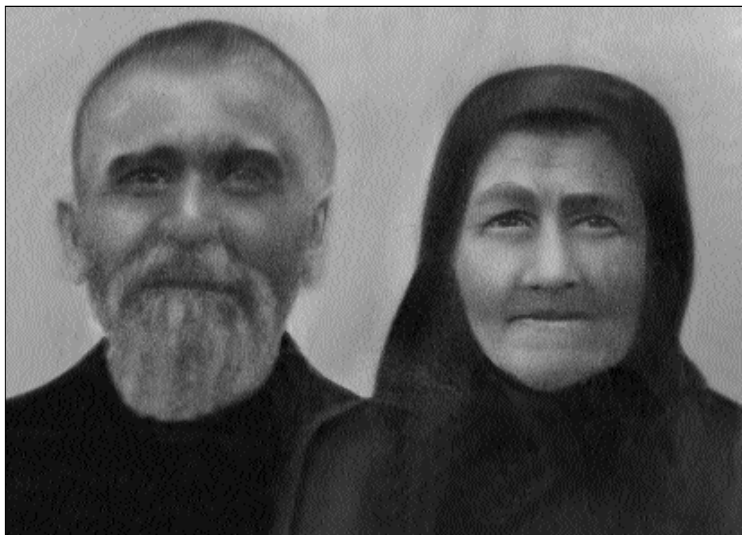
Захисти, ясна річ, таких оцінок нікому не дарували. Вони провели обшук у Святогорському соборі і видали розпорядження про арешт митрополита. Проте заарештувати його все-таки не посміли, боялися вибуху антифашистського опору, бо знали про його величезний авторитет.

Михайло ПОТУПЕЙКО,
кандидат філологічних наук, доцент,
член Національної спілки
письменників України,
м. Вінниця

Далі буде

ЛЮДИ ЗИМИ І ЛІТА

Зайшлий фотограф сфотографував прадіда Гаврила і прабабу Настю в 1954 році

...Того дня, за шість років до кінця ХХ сторіччя, мій улюблений феллінівський "Амаркорд" міг відпочивати. Сюжети, один крутіший за інший, розкручувались із дзвоном сталевої спіралі: зранку поминки, або гроби, як у нас на Софіївщині говорять, біля батькової, тоді ще не зарослої травю, могили; кладовище, де знайомих імен на хрестах більше, ніж упізнаваних облич навколо. Потім — сумна дорога в лікарню до безнадійно хворої матері, яка, заприпитавши мене на порозі палати, одразу запитує: "Ну, як він там?!" — про батька... Мати ж мене й відрядила, дослухавши звіт про проводи, в Красне, моє родове село за тридцять кілометрів від райцентру: "Ідь, бо тітка Тетяна вмерла. "Швидка" до неї на виклик бігла, але не врятували. Ідь і попрощайся сьогодні, бо ти на похороні не будеш, а вона — твого батька хрещена..." Тітка Тетяна — наймолодша сестра мого діда Мефодія, отож мені — двоюрідна баба. Старша за мого батька десь на десять років, у куми була кликана з таким сільським розрахунком — колиш буде мати, а поки що — нянька. Няньчила і гляділа Тетяна хрещеника Василя сумлінно, завжди була до нього уважна й ласкава (згодом і мене теж вирізняла з-поміж чималенької голотівської черідки дітей), ще півроку тому голосила — по-краснянському — над моїм батьком, а тепер од лежить, вкрити церковним покривалом, зовсім маленька, тиха, як свічка в уголітті. Дочки-двійнята Тетянині — Зоя і Ася — встигли нарізати цілий сніп півоній і м'яти і поставили біля бабиних ніг, уже вдягнених і взутих у вічну дорогу. Дивлюсь на м'які новенькі бабині капці і раптом згадую її — все чогось босу, — то серед городу — поливала капусту, то забризкану накрапом білої крейди — білила школу, то там же, в нашій маленькій початковій школі, підтикана, мила підлогу... Баба Тетяна були заміжня за краснянським вчителем Пирогом Іваном Івановичем і допомагати йому мусили не за гроші, а за совість: мазали, фарбували, білили, розтоплювали грубку в школі. У вільний від роботи на фермі час. А також у час, вільний від порання по господарству та виховання-годування, обпирання, обшивання своїх дітей — а всього їх дав Бог восьмеро. Іван Іванович назвав їх не по-краснянськи, а по-культурному: Неоніла, Жанна, Валерій, Олег, Зоя і Ася. Двоє, правда, по-краснянськи: Іван і Володька. Всіх баба однаково сильно любила. Валерія, який хворів змалечку, мабуть, найсильніше. Він плакав за стіною, поруч із незрячим Іваном Івановичем, моїм

першим учителем. Іван Іванович, упізнавши мій голос, раптом заголосив — тоненько, по-жіночому: "Ой на кого ж ти мене покинула?! Як же мені тепер жить?" Івану Івановичу добиралося до дев'яности. Бабі Тетяні — до вісімдесяти. Мій батько не дожив до сімдесяти. І батько мій, Василь, й Іван Іванович були бабі Тетяні рідні. Здається мені, що батька, племінника-хрещеника, вона вважала своєю першою дитиною, а Івана Івановича — останньою. Ходила за ним, дглядала, кажуть, сьогодні ще й снідати давала... А тепер ось лежить, слухає його плачі і Валерчині зітхання за стіною, лагідно, крізь повіки, прозирає Асині та Зоїні клопоти (як вона впізнавала, хто з них хто?!) та дослухається до краснянського шляху, яким ось-ось над'їдуть з різних міст і сіл України — і Жанна, і Ніла, і сини з родинами...

Виходжу з пирогівської хати на той шлях і я. Оглядаюсь на вікна, під якими колись щедрувала й колядувала (Іван Іванович дипломатично у вікнах не показувався, не забороняючи, але й не загадуючи нам носити вечерю), і мені здається, що баба Тетяна — та, колишня, — сміється до мене крізь шибку, тримаючи в руці голубу стрічку і втертого рубля — гостинця за вечерю. А, можливо, в її руках червона крашанка — як і всі праведники, баба Тетяна померла у Великодні дні. І поспішає туди, де праведні спочивають, — похристосуватися з родом нашим, привіти передати. Її крашанка — для Василя, хрещеника, мого батька...

Отямлююсь і йду туди, де живі. Живі й дуже грішні: обидва мої рідні дядьки Петро і Віктор, обійнявшись, стоять на греблі. Хмільні, але тим хорошим хмелем, що розчулює серця і розм'яшує душі, а ще — рве з них два гарні підлипи баритони. Брати-дядьки, оглядаючи з сорочої висоти обмілілий ставок, понищений старезний яблуневий сад біля руїн, що були початковою школою, і зламаною журавля біля мертвого колодязя в кінці — колись! — голотівського городу і дворища, по якому біліють залишки розкиданої переселенцями дідівської хати, на два голоси згадують ведуть... "Деревенька моя..." Гордовите натхнення їхнє підказує мені, що десь мають бути й слухачі. Я не помиляюсь — під бузиновими й бузковими кущами, на свіжій траві, за скатерками-полянами, зі

шклянками тої шпагатівки, якої на тім світі не дадуть, сидять красняни, мої родичі. Двоюрідні і рідні, троюрідні і "через дорогу навприсядки", висмолені сонцем і городами, витіпані дощами і "перестройкою", знаджені світами, підзаробітками і базарами, зіхалися вони в Красне, покликані мертвими у гості до роду на щорічний погостунок. Зранку — до мертвих, післяобід — на леваду, а потім — автобусами, електричками, підупалими на силі "Запорожжями" і пошарпаними "Жигулями" — на чотири сторони світу. А хто не встигає, ще має в Красному де заночувати — у тітки Оляни чи в баби Марії. Можна було б і в Пирогів, але тепер — не можна. Туди всі підуть завтра — відплачуть бабу Тетяну, віднесуть її на гроби, де ждуть-виглядають сьогодні провідувані прабаба Настя і прабаба Гапка, прадід Гаврило і прадід Явтух, баба Гапка і дід Мефодій, і дядько Мефодій, і дід Захар, і дід Никон, і Федір, і Карпо, і завзята баба Комісарка, і тітка Домаха, і ще, і ще — всі ті, хто були родиною, і були селом Красним, і жили великим достойним життям людей зими і літа. Чому зими і літа? Бо наслухатись їх, наговоритись із ними можна було взимку — коли менше роботи. Надивитись на них вдавалося влітку — на пасовищі, на току, в полі, на городах. Весна і осінь лишались для того, аби ти міг дорослішати і вчитись. І потроху — ні, не забувати їх, а відкладати як прочитану — так тоді здавалось! — книгу. До інших часів.

Історії їхніх життів припадали пилом прочитаного і почутого, вигаданого і надуманого, картини сільського — всуціль родинного! — життя змивалися картинами — і кіно в тому числі — радянських свинарок і пастухів, італійських повій і американських ковбоїв, з доріжки дитячого слуху стиралися їхні голоси, пісні, примовки, колядки, витіснялися іншими ритмами, іншими мовами, — тобі хотілося знати більше... — та чи допиталася ти чогось вражаючішого, ніж їхні, такі прості долі? Чи смішило й печалило тебе щось більше, ніж почуте й побачене тут? Чи додало щось те, інше, — твоєї натурі і вдачі, зробило її значимішою, ніж пережите тут? Можливо. Але чому раптом, з літами, все чіткіше проступають у пам'яті їхні лиця, їхні голоси — аж до того, що раптом, зненацька, вимовляеш прабабину приказку в гарячу хвилину: "Ет, летів чорт дай крила зівсив!" або згадуєш — і не можеш згадати! — слово, котрим ще якихось сорок років тому, — при

тобі ж таки! — називали хмелеву розчину для хліба і клянеш себе — чому ж не записала, така вчена! І хто тепер назове тобі те слово, в якому словнику його знайдеш, оте слово краснянське?!

"...Деревенька моя"... Таки ж летів чорт, дай крила зівсив! — сів врубелівським демоном у бузині на горбі і задивився у своїй нелюдській печалі на велике гнойовище на місці прадідівської хати, на дебеле гарбузиння, що попелелося поплищем, на голодних нетутешніх птахів, що надзирають, коли ж дозріють вишні, щоб обжертити їх разом із кісточками та розсіяти по козацьких байраках над Базавлуком, — теж знищеним свинарниками та закукурудзеними — за Хрущова — берегами, а нині — процвітаючими американськими бур'янами із красивими назвами "амброзія" та "іва ксентофолія"...

Неграмотний поет і богиня печі

...Це село колись називалося Красним. Звичайно ж, не тому, що населяв його революційно наснажений люд. Слова "красний, красна" тут вживалися залюбки і з розумінням, і співалися розлого, з підголосками: "На вгороді верба рясна, — там стояла дівка красна..." Співаючи, знали: дівка та була незвичайної вроди, майже така, як руденківська Гапочка. Чорнобрива, ясноока, рум'янолиця, коса, як праник, ще й двое кучериків — на правій скроні і за лівим вушком. Гапочка краща, ніж дівка, що "красна і вродлива, її доля нещаслива". І доля в краснянської дівки щаслива — хоч і довелося Мефодію Голоті ходити на побачення з батоном, щоб од парубків-залицальників Гапчиних відбиватися, а все-таки відбився, повінчав їх миколаївський піп. І стала Гапка молодницею, голотівською невісткою. І краснянам тепер добре, бо матір Гапчину теж Гапкою Руденко звали. По церковному — обидві Агафії. По грецькому — Агапе — Любове. Але Любами красняни своїх дівчаток стали називати пізніше.

Дівоче прізвище своєї прабаби Агафії Григорівни я не записала. Хоча в сільських переказах моя руденківська прабаба займала почесне місце, і не лише тому, що лаяла своїх курей дуже голосно, красиво і незвично: "Киш, нечиста квасоля!" — що надовго запам'яталось онукам. Прабаба була чомусь грамотна, мала незвичну для сільських жінок пам'ять, а тому, — боронь Боже! — було з нею засперечатись, в якому році купили кобилу чи якої весни ко-

рова привела рябого бичка. Баба мала ще й впертощу натуру, тож аргументи підбирала впродовж кількох днів, аж поки супротивник не здався. Оця впертість таки далася взнаки моєму прадідові Явтухові, який, роздосадувавшись на бабу, якось обізвав її "канцелягою". Що воно таке, ніхто толком пояснити не може, але прабаба дуже образилася і пішла до сватів у гості. Мусив Явтух теж іти до сватів, перепрошувати Гапку-старшу, вгощатися варениками із сиром. Кажуть, що саме того дня трапилася, або, як казали в Красному, лучилася дідові ще одна пригода. Його сваха, а моя друга прабаба — Настя Максимівна Голота, в дівоцтві — Середа, відзначалася тим, що вміла не лише добре готувати всіляку страву, але й подавати, поклада на стіл виделки до вареників. Онуки вражено дивилися, як дід Явтух брав вареник рукою, вмоцав його в сметану, а потім зодягав на виделку і їв. А ще прадід Явтух писав вірші. Тобто, він їх не писав, а розказував. Цю його здатність цінували тільки онуки. Іронічних краснян це смішило. Онукам історії діда Явтуха запам'яталися. Мій дядько, Голота Іван Мефодійович, переповідав мені деякі з них. Дві я запам'ятала назавжди. Перша про те, звідки дідів рід і рідкісне для Красного на той час прізвище Руденко. Прадід мого прадіда був привезений у Миколаївку прохачами — людьми, що збирали гроші на церкву, із Сумщини. Там, у якомусь селі Руденка-першого прохачам віддала козацька вдова, у якої була повна хата дітей і злиднів. "Візьміть моего хлопця, — сказала. — Може, хтось, бездітний і заможний, його приютить. А тут він не виживе — хворобливий". Малий відвук з прохачами, і знайшлася йому сім'я аж на Базавлуці, у Миколаївці — тодішньої Тавричеської губернії. Люди трапились не лише заможні, але й добрі. Всиновили сироту, "але прізвище йому не міняли — батько його козак, і прізвище хороше". А вдвоє цими ж прохачами передали хустку — мовляв, заручаємось за вашого сина. Хлопець вдався розумний і совістливий, але часто журився. І як виріс і зібрався женитися, попросився в названого батька поїхати подивитися, звідки він родом. Батько не лише дозволив, але й розказав, де йому шукати бідову матір-удову. Довго парубок добирався, нарешті добився на Сумщину. Питає: — "Де тут така й така?" — "А он і хата її, і вона у вікні сидить". Заходить він у хату: — "Здорові були! Пустіть переночувати!" А баба та од вікна встала та дивиться-дивиться на нього. — "Звідки ти, дитино?" А він їй відповідає: "З Вошивої!", бо тоді всього в дорозі можна було набратися. А баба витягла казан з водою з печі, кинула соломи біля припічка: "Мийся!" Він сорочку зніма, а на плечі в нього родимка. Баба тоді до нього: "Синочку!" — впізнала, значить. І до скрині — хустку витягає, плаче. А він переночував у них і поїхав: "Живіть, — каже, — із своєю хусткою. Мене батьки ждуть". Обидно йому було, що вона його на хустку виміняла. А може, життя врятувала, Господь його зна?..

Друга історія тягне на легенду чи історичний переказ, але стосується вона походження Миколаївки — і тепер великого, обжитого села в Софіївському районі на Дніпропетровщині. З вуст прадіда Явтуха вона звучала так:

Коли за Катерини козаки з полку рушили, — одні за Дунай, а другі в Кобеляки, частина їх повернула сюди, на Дике Поле, до Базавлука. Їхали возами і піп з ними був. Потомилися, пристали, води доброї не було, стали люди хворіти, ремствувати — доки ця мук?

Зеленеє жито за селом, а вже мої гості за столом

Внучка Катерина, дід Мефодій і баба Агафія

ру, доводиться за возами бігти. Вийшли на краж, хворі, ледь живі. Тут мішок із пшеницею — раз, впав на землю і репнув. Пшениця висипалася. Піп і каже: — це знак, щоб ми тут оселилися. Люди сердяться — де ж тут, на белебні, жить?! Але піп каже — треба слухать. А піп далі порядкує, — над Базавлуком печерки були, — покладіть, — каже, — хворих там. А вранці встають — хворобу як рукою зняло. Роздивились — і річка, і камінь є, і дерево в байраці. Отаборились. Це на Миколи літнього було, от село й назвали Миколаївкою.

З'явився на колись вільних землях і поміщик Чернокур, поставив економію — так називався панський маєток. Справа хліборобська у пана Чернокура йшла кепсько, і з миколаївцями не склалися стосунки. Коли село вирішило збудувати греблю і розбило панську дорогу возами, Чернокур подав на селян до суду. Захищати сільські інтереси послали прадіда, Явтуха Івановича Руденка. Дід не вмів писати й читати, але говорив гарно. Кілька років тривав суд, і чи то прадід був таким переконливим, чи колії позаростали, але Явтух Іванович суд виграв. Ось тобі й безграмотний, ось тобі й поет!

Мав прадід мій пристрасну, правдиву і дещо наївну душу. Правди вимагав від усіх, кривду оскаржував навіть у самого Бога. Мріяв про велике господарство і денною та ношною працею стягся на волів і чужого коня, якого виростив з купленого породистого, або як казали, кровного лошати. Цікавився губернськими виставками, посівними сортами, днював і ночував у полі. Розжився і купив половину млина. Революція не лише пустила діда під ніж, але й порушила в його душі віру в справедливість. Коли махновці забрали коня, лишивши дідові зайжджену в тачанці кобилу з підрізаним хвостом, а червоні забрали і кобилу, і млина, а згодом ще й виселили в сусіднє село Новоковну як куркуля, прадід запечалився. Батько п'яťох дочок і сина-мізинчика знав, що нічого доброго його не чекає від "сухих синів" і "канцелюг" — так дід на нову владу лаявся. Вернувшись із Новоковної, прадід затулив ряднами вікна, запалив лампадку і довго молився. А на другий день пішов просити, щоб "червоні" віддали кобилу. Явтухові пообіцяли відіслати його ще далі, ніж у Новоковну. Сердитий прадід прибіг додому (коли сердився, то не йшов, а бігав) і... виніс святих на горище. "Розкуркулєння" ікон тривало тиждень, під лемент і плачі впертої прабаби Гапки. Через тиждень у святих було прощено пробачення і згоди на повернення їх на покуть...

Колгосп вирвав у діда Явтуха печінки і не дав йому навіть грудочки каші. Явтух і Агафія Руденки померли від голоду у 1947 році — "від животів". Рятуючи онуків — голотівських і руденківських — їли юшку з лободи і маторженики з липи. Кри-

вава голодна дизентерія обірвала їхні життя, в яких була од Бога хліборобська псвятя і вміння ходити біля землі. Їх невисокі могили вже майже зрівнялися з нею.

...Прадіда Гаврила я ледь пам'ятаю, а прабаба Настя — моя любов і мій дитячий страх. Пам'ять моя, включившись ще в ранньому дитинстві, донесла до мене їхні образи, незвичні й окремішні, якісь біло-виразні на фоні колгоспного життя кінця п'ятдесятих — початку шістдесятих років. Сталося так тому, що ходив прадід Гаврило у білій сорочці і брилі з білої від сонця соломки, з білою торбиною, з якої завжди вишукався для мене гостинець "від зайця": динька, грушка, кавунець або й просто окраєць, а прабаба Настя, завжди у білій хустині і білому фартусі, суха і швидка, завжди поралася біля борошна чи діжі, сіючи, вичищаючи, заважаючи, підбиваючи, вимішуючи, виробляючи, саджаючи і виймаючи високі палиниці, висаджували їх на лаву, теж вкриті білим. Бабуся — так я називала старшу бабу — і піч, у якій жарів чи розгорявся вогонь, довго були в моїй уяві нерозділимі. Влітку бабуся порала піч у дворі, взимку в хаті. В ті роки моя прабаба пекла хліб для колгоспу. Влітку двічі — по десять палиниць під обід і пополудні. Піч то гнітилась, то розтоплювалась. Прабаба Настя — добрий геній своїх дітей, онуків і правнуків. Для них знаходився окраєць і пеклися смачніші балабушки чи орішки і подавалася миска холодного кисляку, який ще іноді посипали цукром. А молозиво з печі, а вишневий узвар чи печені груші, а гарбузове, кавуняче і соняшникове насіння! Ні, у вас не було дитинства, бо ви не мали такої прабаби Насті! Бабуся не лише годувала — вона вміла *ростити*. А, значить, і лікувати. Заболить живіт від зеленухи — сизих яблук і абрикос-дички, — до бабуся! Бабуся щось в піч прошелоче, послинить палець, обведе навколо пупа — минулося, їй-право, не болить! Чи, скажімо, не витримала корова Лен-та моїх хвостів, коли я всьоме чи вдесьте пробігла перед нею, щоб, звісно, не корова, а пастушок побачив мою обновку — "бобочку" з байки, і підчепила мене за "бобочку" рогами... Лягаєш спати — бачиш, як заміряється Лен-та своїм кривим ро-гом, чмише в лице, дивиться своїми красивими очима в твої перелякані очі... Бабуся тут як тут. Стриже тобі нігті на руці й нозі, гривку над лобом, замотує твої чорні нігті і чорне волосся в червону заполох, вкручує шилом у сволок твої переляк... Все! Хай ось куплять мені нову "бобочку"! Буде тій Лен-ті, буде... Гаврило Симонович Голота і

Настя Максимівна Середа побралися, коли їм було по 17 років. Їхній первісток, мій дід Мефодій Гаврилович, знайшовся 1900 року. Дітей народили шестеро. Всі діти виросли, та потрапили під лиху годину воєн і революцій, тож живими лишилися син Мефодій та дочки — Марія, Олександра, Тетяна. Двоє синів, Іван та Яків, пропали безвісти. Тож прабаба не відпускала від себе вну-ків, а правнуків не в міру панькала. Хоча... Пам'ятаю свій — перший і останній! — похід до колгоспного саду. Страх, бажання будь-що нарвати черешень, тугіше затягнутий поясок на платтячку, стиглі черешні в пазузі... Додому поверталася не переможно — великі плями сяяли на грудях занадто викривально. Бабуся їх одразу помітила.

— В саду була? Крала?

В колгоспі черешні зріли чомусь раніше... Бабуся відповіді не чекала. — Ану підійди! — Іду до печі, до бабуся, що нагнулася по заслінку. Ноги, хоч і молоденькі, п'ятирічні, не несуть. Прабаба раптом аж надто дружно розгинається і... як дасть мені дідовою нагайкою, що чомусь висіла дома на стовпчику:

— Не будеш красти, не будеш, ніколи не будеш красти!

Правда ваша, бабуся. Так воно і є. Спасибі вам і доземний уклін хлібам і наукам вашим.

Дід казав, а батько запам'ятав

Мій батько, Василь Мефодійович Голота, один із шести синів Мефодія Гавриловича Голоти і Агафії Явтухівни Руденко, обожнював свого діда Гаврила. Він мені й розповів про нього. Гаврило Симонович мав зріст 190 сантиметрів, блакитні очі, прямий ніс і темно-руське волосся. Стрункий і широкоплечий, був призваний "на дійствітельну" до Семенівського царського полку і прослужив 4,5 роки (1904–1909 рр.). Баба Настя хазяйнувала сама з малими Мефодієм і Марією. В імперіалістичну діда "призвали

книги, де є сторінки і про мого прадіда Гаврила: "Перед війною дід працював чабаном в колгоспі, і я дуже цим пишався. Обидва діди, і Явтух, і Гаврило — були чабанами, мали здорові ґерлиґи. Коли прийшла війна, погнали худобу за Дніпро. Перед відходом дід Гаврило зайшов попрощатися, я просився з ними, але дід сказав: "сиди дома".

Після війни дід знову працював чабаном, згодом — шорникував узимку, влітку возив людям їсти... "Цонеділі до діда й баби приходили на обід гості — згадує мій батько, — дочки із зятями, сини з невістками, розсідалися парами за столом. До борщу наливали по чарці. А після борщу починалися співі — без музики, але злагоджено. Починали спів дід або батько Мефодій. Виводили тітки Марія і Тетяна, мати Гапки, дуже гарно співала баба Настя. Наспівавшись, обговорювали новини і житейські справи. Розходилися усі разом, під вечір — надходив час вправлятися. Дід і баба проводжали рідню до воріт.

Двір їхніх ніколи не був огорожений, а був обсаджений — кущами бузку, жовтої акації, білою акацією, ясенями. У дворі — погріб (льох), невеличка хижка (літня кухня), повітка, за нею — ожеред соломи, свинарник. Великий, до гектара, город, що виходив до ставка. В кінці городу — колодязь. Ще біля хати був садок, де росли вишні, сливи, абрикоси. Всюди у діда лад. І в житті — також. У нього було заведено, що він поважав кожного, поважав свій рід. Розтелиться корова — обносить родичів молозивом, а потім, якщо у когось немає корови чи не доїться — молоко носить. Коли різав свиней, пригощав дітей і сватів "свіжиною" — перший день розносили по шматочку сала і м'яса, через день — по кілечку ковбаси чи кров'янки, чи ковбика. Так бувало, коли з'являється перші огірки, ягоди, кавуни. Вони поралася в городі, щоб було у них перше і щоб змогти пригостити внуків.

вав батько прадідові слова, — дівчина. І додавав, вже від себе: — земля предків".

Прадід Гаврило Симонович Голота помер у 1954 році, свідомо попрощавшись із дітьми і внуками. Я пам'ятаю, як його хоронили і, прощаючись, цілували в руку. На його похоронах я вперше зрозуміла, що теж колись помру. А ще я побачила, як плачуть чоловіки — плакав мій тато, плакав Іван Іванович Пиріг — батьків перший учитель, до якого ось-ось мали повестити мене...

Не дивіться "мильні" серіали, а пишіть історії родів

...Чого я раптом звертаюсь до вас, дорогі мої читачі, із цим смішним комусь закликом? Знову ж таки, згадую той, семирічної давності, день. В якусь мить присутні на тій, при лужку-бережку зустрічі, красняни посумнішали, почали відволікатись і від чарки, і від пісні. Нарешті якась бабуся не витримала: "Ой, давайте прощатися, бо скоро кіно почнеться..."

Жінки вдячно і похапцем почали збиратися додому — їхні душі і уми заповнилися якоюсь черговою Маріанною, — бодай у кіно багаті теж плачуть...

"Прощай, село! Твої зелені плечі я обійму востаннє..." Обіймаю і я — востаннє — зелені плечі свого дідівського Красного, яке вже років з двадцять носить назву Садове. Хоч сади у ньому геть перевелися, в колись рівному ряду хат зяють виломи і страшним смертельним протягом тягне звіти — на пагорб, на гроби, куди давно вибралися господарі колись ошатних дворів. І ні хати, ні саду, ні міцних, круглоголових хлопчиків у дворі... Безперспективне село, що народилось і вмерло в двадцятьому сторіччі. У двадцять перше перейшло лише кілька душ, що пам'ятають і шанують своїх прадідів і дідів, хто заховає ту пам'ять — колись! — за горбком...

І хочеться мені гукнути на цілий світ: "Людоньки! Допоки живі, напишімо на папері їхні імена. Бодай на папері! Вони ж такі прийдуть, оті, хто розповість цілому світові про Україну і рід український. Про наш з вами рід..."

Не з гордині, а тому, що знаю, написала я про своїх прадідів. Звичайно, це лише дешиця. А які сюжети, які драми, які сльози і сміх у моїх спогадах про моїх дідів і бабів, які страшні і незвичайні історії пережили батько і мати мої, їхні брати і сестри... Щось знаю із розповідей, щось відбувалося на моїх очах — та на всьому вже лежить патина часу, павутиння суєти і пилука щоденної буденщини. Де ж наші родові саги, наші сюжети, писані кров'ю і потом на скрижалях історії, на шпальтах ланів життєвих і пшеничних? Де український літопис про життя-буття і його героїв? І як нині бідують їхні сини і дочки на нашій землі?

Знайдіть пожовклі фотографії. Вдивіться в ці лиця — гарні, совісні, — інакші, але й подібні до наших. Чи ми до них подібні? Цікаво знати, якими були ці люди. Напишіть нам про них. Напишіть про села, які нині вимирають — продовжують вимирати, як і Красне-Садове: з корінних сімей там лишилися не більше десятка... Його — колись! — зелені плечі — старі і немінні. І нікому їх підперти й зігріти. Хіба й правда — нікому?!

Любов ГОЛОТА

Дніпропетровська область

Фото зроблене в Кривому Розі 1947 року. Василь Мефодійович, Мефодій Гаврилович, Іван Мефодійович Голоти

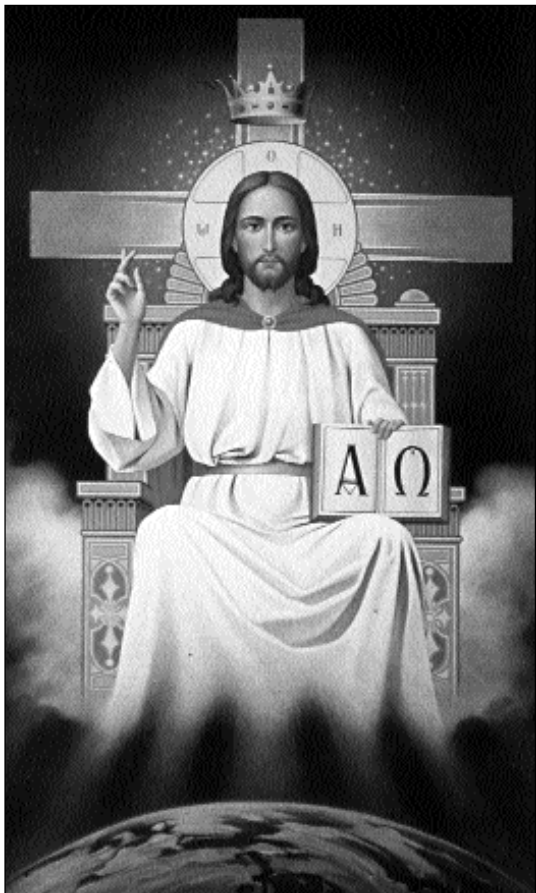
знову — з 1914 по 1917 був на позиціях в Пінських болотах". Дома чекала жінка з шістьма дітьми.

1921 рік — голод. Мололи курай, пекли оладки... Тільки шелест очеретів над Базавлуком та Базавлуком свідчив про те, що ними відходять з Миколаївки залишки чергової влади. Червоні прийшли і лишилися. Поміщицька земля була усього успішна. З 1924 року сім'я прадідів Гаврила і Явтуха перебралася в Красне, на нові наділи. Там вони породичалися, одружившись Мефодія і Агафію, там народився мій батько (1927 рік) і його п'ятеро братів... У вісімдесяті, коли батько мій, Василь Мефодійович, захворів і важко переживав свій стан, я попросила його записати для мене все, що він знає про наш рід і що йому найбільше запам'яталося з власного життя. Так я стала володаркою безцінної батькової

Пам'ятаю, одного разу, я ще був неодружений, в 1948 році прийшов додому з Кривого Рогу товаришом на Павлопіль. Поки дійшов, — сонце сходить. Ліг спати. А десь годині о дев'ятій заходить батько, будить: дід прийшов. Виходжу, здоровкаюсь, а вони зі сльозами: і чого сплю, і чого не йду його провідати... Він усіх поважав і від людей цього ж потребував. Бувало, жене корівку рано до череди, то не мине жодного каменя, щоб не прибрати з дороги: щоб колесо не полама-лось, щоб люди пальці не позбивали, а корови ратиці не позаламували".

...Прадід Гаврило Симонович показав батькові, а батько мені, де була дідівщина Голотів. За Миколаївкою — залізничний міст через річку Базавлук, а просто за ним, праворуч — Козацькі Могили.

"Так от, біля другої — повторю-

Спаситель на троні. (Автор — Василь Стефурак)

Закінчення.
Початок у числі 18, 2001

Контрастом щодо тексту 44-го Псалма є слова про того самого Месію-Христа у видінні пророка Ісаї! Великий пророк відверто натякає на Ісуса, а не на когось іншого, порівнюючи Його з коренем із сухої землі, зневаженого всіма людьми страждальця: “Бо Він виріс перед Ним, мов галузка, і мов корінь із сухої землі, — не мав він принади й не мав пишноти; і ми Його бачили, та краси не було, щоб Його пожадати! Він погорджений був, Його люди покинули, страдник, знайомий з хворобами, і від Якого обличчя ховали, погорджений, і ми не цінували Його” (Книга Ісаї, 53: 2, 3).

Однак богослови правильно пояснили, що обидва описи правдиві, вони — про Того самого Ісуса. Але Псалом описує Його в розквіті Його тріумфального і вродливого служіння людству, в період творення Ним див, коли Він справді сяяв красою, зростом, доброзичливістю, був у всьому кращим від звичайних людей. А Ісаї він явився на хресній дорозі, змучений, бичований, без зовнішньої принади й зовнішньої краси пошматованого тіла. Бо ту красу знищили кати, але воно знову набуло величі в результаті воскресіння з мертвих.

Який же з двох варіантів вибрали собі іконографи під час великої реформи ікономалярства по закінченні боротьби проти ікон? Вони обрали обидва — і цим самим вчинили мудро, побожно, згідно зі Святим Письмом. Для цього вони не вдавалися до жодних вигадок і маніпуляцій. Вони згадали, що Спаситель в останні дні Свого перебування на землі, перед розп'яттям і воскресінням, лишив людству свої автентичні зображення, які ввійшли в церковне передання (і в християнське мистецтво) як образи Нерукотворного Спаса. Оразу після входу в Єрусалим до Христа прибули посланці від правителя Едеси Авгара, тяжко хворого на проказу. Авгар чисто людському співчував Ісусові через те, що Його, могутнього безкорисливого цілителя, цькують і переслідують юдеї, фарисеї й книжники. Авгар не вірив у Христа як Бога, але вважав Його пророком і чудотворцем. Через своїх посланців, очолюваних архіваріусом Ананією, Авгар запропонував Ісусові залишити небезпечний для нього Єрусалим і переселитися в безпечну сирійську Едесу. Зачудований недавнім воскресінням Ісусом померлого Лазаря й іншими чудами, Авгар просив Ісуса допомогти позбутися страшної прокази.

Ісус Христос не міг, не хотів іти з Єрусалима, бо мав випити приготовлену Йому чашу мук до кінця; але Він приклав хустку, яку принесли послы від Авгара, і велів, щоб цю хустку Авгар приклав до враженого проказою тіла. Авгар дійсно зцілювався, увірував з усіма едесцями в Христа, а на Авгаровій хустці проступив образ Ісуса на тлі хрещатого золотистого німба з початковими літерами слів: Теу Іос Сотір — Божий Син, Спаситель. Це перший Нерукотворний Спас за хусткою Авгара. Хустка не збереглася, але численні ко-

КРАЩИЙ ВІД ЛЮДСЬКИХ СИНІВ

(Церковна традиція про вродливість Ісуса Христа)

пії з неї дійшли до дев'ятого століття і стали іконографічною основою багатьох варіантів змалювання Спасителя на іконах, фресках, мозаїках.

Другий Спас Нерукотворний, ближчий до опису пророка Ісаї, походить з того ж часу. Ісус взятий під варту, Його допитують, б'ють і катують. Леде живого, Його ведуть з тяжким хрестом на плечах на Голгофу. На дорозі страждань — віа Долороса — до нього підходить благочестива єрусалимська жінка Вероніка і дає Йому хустку витерти кров і піт зі змученого обличчя. Опісля, як і у випадку з Авгаровою хусткою, на хустці блаженної Вероніки проступив святий лик Господа — в терновому вінку, з краплинами крові на чолі й щоках. Хустка Вероніки — другий автентичний образ Христа, що дійшов у копіях крізь віки і ліг в основу багатьох христологічних ікон. З епохи Середньовіччя відомий, правда, переважно у церквах Заходу, третій автентичний Спас — у момент воскресіння з мертвих: плащаниця, що дотепер зберігається у кафедральному соборі італійського міста Туріна.

Аналіз цих реліквій, як би їх не оцінювали раціоналісти-скептики, свідчить про те, що це зображення однієї Особи, хоч і в різних ситуаціях її незвичайного життя і воскресіння. Ці зображення дуже збігаються з історичними свідченнями про Ісуса Христа. Одні з цих свідчень належать до перших століть християнської ери (апостол Іван Богослов, Іриней Ліонський, Папій, Ориген), інші — до пізніших епох; були свідчення авторитетних істориків, були й апокрифи, поетичні імпрізації. Один з найвідоміших знавців ікон Середньовіччя, святий Іван Дамаскин, зібрав у восьмому столітті різні описи і спогади про зовнішність Ісуса Христа і Його зображення у творах ранньохристиянського мистецтва. Згідно з цими свідченнями, образ Спасителя найбільше збігається з тим, що говорить про Нього 44-й Псалом. Ісус був схожий на Свою матір, гарний на вроду, високий на зріст, мав світле злегка хвилясте волосся на голові, темні брови, овальне обличчя з блідим і ледь смаглявим відтінком шкіри, світлі очі, в яких світилися благородство, мудрість і терпіння.

У дванадцятому столітті був відкритий лист-донесення, начебто написаний єрусалимським градоначальником Лентулом до сенату в Рим із ще детальнішим описом зовнішності Христа. Автентичність цього листа-донесення ставиться істориками під сумнів. Але якщо цей документ справді не походить з достовірного джерела, все ж у ньому, мабуть, віддзеркалюються давні усні передання, бо все написане Лентулом також збігається зі свідченням Псалтиря.

“У наші часи, — мовиться в донесенні Лентула римському сенатові, — постала великого добродійства людина, на ім'я Христос Ісус. Він високого роду, прекрасний, має благородне обличчя, так що ті, які дивляться на Нього, люблять і бояться Його. Він має хвилясте волосся, швидше навіть кучеряве, винного кольору, яке виблискує, спадає на плечі і ділиться навпіл посеред голови, за звичаєм назорейів. Чоло Його чисте й рівне, а обличчя Його без жодних плям і зморшок, але теплість ніжним рум'янком. Його ніс і рот бездоганної краси. Він має густу бороду того самого горіхового кольору, що й волосся, не довгу, але роздвоєну. Очі в нього голубі й дуже світлі. Він страшний, коли нарікає, і повний любові, коли наставляє; веселий, але із збереженням гідності. Його ніколи не бачили, щоб Він сміявся, але часто таким, що плаче. Постава в Нього пряма, а руки і члени Його прекрасні на вигляд. В розмові поважний, скромний і поміркований; і Він прекрасний серед синів людських” (Фаррар Фредерик. Жизнь Иисуса Христа. — Санкт-Петербург, 1893. С. 83).

У правдивості подібних свідчень, незалежно від достовірності джерел їх походження, можна перекоонатися хоч би на тому прикладі, що вороги Ісусові не вимовили жодного слова або натяку стосовно Його зовнішності, що неодмінно сталося б, якби вона була не благообразна. “Все його життя переконаливо промовляє про ту силу, міцність, велич і могутній вплив на людей, які не могли виявитися без значної долі тілесних, не менших за духовні, дарувань. Істинно, — каже блажен-

ний Єроним, — полум'я вогню і зоряний полиск сяяли в Його очах, і велич Божества світилася на обличчі Його” (Фаррар Фредерик. Цитоване видання, с. 84—85).

Таким чином, обидва варіанти Спаса Нерукотворного і свідчення писемних і усних джерел різного походження і різної достовірності відіграли істотну роль у формуванні образу Ісуса Христа в образотворчому церковному мистецтві, коли це мистецтво переживало етап великих змін, — реформи, яка відбулася після закінчення іконоборства. У дев'ятому столітті іконологія сказала своє слово устами делегатів Трульського і Сьомого Вселенського соборів, устами отців Церкви Діонісія Ареопігита Нового, Івана Дамаскина, Теодора Студита. Тепер на основі іконології, приведеної у повну богословську відповідність з догматом Боговтілення, повинні були сказати своє слово іконографи, тобто митці-ікономалярі. І вони справді сказали своє слово, тим більше, що з другої половини дев'ятого століття у Візантії, особливо у столичному Константинополі, настають сприятливі умови для розвитку культури. У 867 році до влади прийшла Македонська династія імператорів, яка правила майже два століття — до середини одинадцятого століття. Досягши в ці віки вершини свого розвитку, Візантія створила щось особливо прекрасне, а саме — витончений спосіб прикрашання храмів, що перетворив малярство у засіб виховання на службу Церкві, і нову різноманітну та багату іконографію, характерну для відродження дев'ятого століття. Завдяки всьому цьому візантійське мистецтво поширило свій могутній вплив по всьому світу — в Болгарії і на Русі, у Вірменії і на півдні Італії.

Краса візантійських ікон Спасителя, Богородиці і святих, архітектура храмів і їх вишукана озашатність відіграли не останню роль у тому, що чутили до краси слов'яни Болгарії, Сербії, Русі-України саме при династії Македонців прийняли християнство східної, православної обрядовості від Візантії, а не від Рима. В цю добу в Константинопольській школі церковного малярства були сформовані іконографічні взірці образу Ісуса Христа як “прекрасного серед синів людських”. Ці взірці були перенесені на терени новоохрещених країн, передусім слов'янських. Спископат, духівництво, освічене чернецтво визначили число варіантів образу Господа, які повинні були прикрашати іконостаси (Спас Нерукотворний, Спас Ветхий Днями, Спас Емануїл, Спас Архієрей, Спас Вседержитель, Спас Учитель, Спас Милостивий тощо), а митці використали найдосконаліші мистецькі форми сучасного і давнього (включно з античним) мистецтва, щоб ці варіанти втілити в досконалі ікони. Були використані давні досягнення в галузі пропорцій, масштабності, рисунка і малюнка, ритміки; з мистецтва країн Сходу були взяті кращі методи витонченого декорування; при виборі кольорів провідна роль була відведена науці святого Діонісія Ареопігита Нового про точний символічний розподіл барв, про первенство золотого кольору в іконі і про загальну ясну палітру ікон, що мали виглядати як такі, що зіткані з різноколірних променів (це так звана теорія “фотодосії” — світлодавання).

Саме таку найкращу, найдосконалішу традицію ікони одержала від Візантії наша Київська Русь-Україна під час Володимирового хрещення нашої Батьківщини наприкінці десятого століття. З неї постала і наша київська (а потім й інші) школа іконного малярства, представлена в літописні часи майстрами Алімпієм, Григорієм (що згадані в “Повісті минулих літ” Нестора Літописця, а пізніше — в “Києво-Печерському Патерику”), а в пізніші часи багатьма іншими ікономалярами, більшість з яких воліла залишитися анонімними.

На жаль, у добу хрестових походів і мусульманських нападів на Візантію, в цій країні і де-не-де на Балканах у церковних колах поширюються аскетичні тенденції у формах богомильства, крайнього ісихазму. Боротьба аскетів з тілесним, з матеріальним не призвела, правда, до нового іконоборства, але вони почали поборювати і живих святих з храмів осяяні, життєрадісні, ніби утворені потоками світла, ікони. Натомість запроваджувався культ темних ікон — з коричневими ликами Господа, Богородиці і святих, глухою гамою всіх барв, якими малювався одяг. Входили в моду різні деформації, умовності; знову відновився погляд до надмірної символіки, лики святих пос-

тупово втрачали зв'язки й уподібнення з пер-вообразами і ставали схожими на якихось прибульців з Космосу. Нібито для того, щоб віддалити церковне мистецтво від світського, ікономалярів почали наставляти малювати тільки в площинній манері, уникати зображень природи, практикувати обернену перспективу (що ближче, те мало бути малим, а що далі — великим), безповітряного простору і відсутності відчуття земного тяжіння.

Ці чудасії запроваджували тогочасні модерністи в сакральному мистецтві грецьких громад; але греки дуже активно насаджували ці нібито дуже “духовні” художні засоби творення ікон у країнах так званої візантійської традиції. Не оминула цього тиску й Україна — між тринадцятим і середнім п'ятнадцятого століття, тобто в період так званого другого греко-балканського впливу на Україну. Це доба темних українських ікон. Вона закінчилася, щойно Візантія була 1453 року завойована, перестала існувати як держава і згорнула свій вплив і тиск на сусідні народи. Українська ікона XVI, XVII, XVIII століть не тільки відновлює засадничі риси канонічності і зв'язку з традиційною богословською наукою східних отців, але й набуває нових рис оригінальної школи серед інших шкіль сакрального мистецтва християнського світу.

Це відновлення чистих джерел істинно богословської, канонічної ікони в гетьмансько-козацькій Україні насамперед торкнулося образу Господа Ісуса Христа. Наші христологічні ікони стали ясними, яскравими у барвах, кожний колір точно відповідав своєму значенню і місцю. Лик Спасителя втратив надмірну смаглявість Середньовіччя, але набув світлої, осяяної, божественної краси. Вершинними здобутками трактування образу Господа на засадах правдивої богословської естетики були ікони галицько-волинських майстрів Лаврентія Пухала, Федора Сеньковича, Миколи Петрахновича, Івана Рутковича, Іова Кондзелевича і києво-чернігово-полтавських майстрів (вихованців ікономалярської майстерні Києво-Печерської лаври), авторів чудових іконостасів у церквах Києва, Сорочинця, Миргорода, Березної, Конотопа та інших міст і містечок Наддніпрянської та Лівобережної України.

Треба розцінювати як дуже позитивний факт, що відродження ікони в Україні в дев'яностих роках двадцятого століття пішло в напрямі канонічності, тобто зв'язку з первообразами Святого Письма і Святого Передання, з ученням східних про ікони, з традиціями Київської Русі-України й гетьманської України. Хоч напрямок цього відродження практично не спрямовується Церквою, а традиція іконотворчості в Україні була на довгий час перервана, проте митці, що заважали працювати для розмалювання новозбудованих храмів, не взяли собі за взірці розрекламованих російських ікон, які і балканських та темних візантійських середньовічних ікон.

Цей феномен можна пояснити кількома причинами: 1) дуже міцною національною традицією ікони; 2) досягненнями ікономалярів української діаспори у США, Канаді, країнах Західної Європи у XX столітті, коли в Україні ікономалярське мистецтво заглохло; 3) чистотою українського православ'я, його незмінною вірністю науці східних отців про ікони й інші догмати християнства; 4) позитивним впливом на священне мистецтво храму українського світського малярства з його вірністю правді життя, професіоналізмом і духовними засадами.

Образ втіленого Бога, другої Особи пресвятої Трійці, Бога-Сина, Господа Ісуса Христа пройшов за дві тисячі років велику і непросту еволюцію. Не тільки за Нього самого, але й за Його образ тривала напружена боротьба як поза Церквою, так і в самій Церкві. Коли зіставити численні зображення Ісуса Христа — від перших символічних або алегоричних знаків — до Його фігурних іпостасей як Учителя, Великого Архієрея, Вседержителя, Розп'ятого, Судді світу, Емануїла на лоні Богородиці, — важко повірити, що це все про ту саму особу. Але це так. Наше усвідомлення Бога, пізнання Його — вічне, безкінечне. І цю істину точно зафіксувало мистецтво Церкви.

● **Дмитро СТЕПОВИК**,
доктор філософських наук,
доктор мистецтвознавства,
професор Київської
Духовної Академії

Лариса КАДИРОВА: «МЕНЕ БОЛИТЬ ТЕ, ЩО ЛЮДИНА КУЛЬТУРИ — ПРИНИЖЕНА, ПОСТАВЛЕНА НА КОЛІНА»

— **Пані Ларисо, як на ваш погляд, за такої соціально-економічної ситуації в державі, чи має шанс вижити український театр, зокрема, на периферії?**

— Як на мене, так! Але за умови, що в цьому мають бути зацікавлені як самі театральні колективи, так і ті люди, що живуть в регіоні, насамперед, влада. Бо жодна держава світу не спроможна утримувати стільки театрів, скільки нині існує у нас в Україні. Цього, зрештою, ніде й немає. Є національні театри, такі як: Комеді Франсез, Королівський Шекспірівський театр, Театр Но, Театр Кабуки, які утримуються державою, але це одиниці. Більшість театрів у світі працює на контрактній основі, на кошти меценатів чи спонсорів. У нас також є три театри, які утримує держава — це Національна опера, Національний український драматичний театр ім. І. Франка та Російський

драматичний театр ім. Лесі Українки. Решта театрів в Україні підпорядковуються областям або є муніципальними.

— **...І доля їх залежить від регіональної влади і..?**

— І від того, чи потрібен місту, області театр! Чи бачить тамтешня влада в ньому нагальну потребу. Тому, на мій погляд, і театр має сам повернутися обличчям до міста чи області, щоб збагнути смаки глядача, що його цікавить... Створити опікунську раду любителів мистецтва театру, його митців. Так є по всьому світі. Звичайно, має пройти певний якісний відбір. Але відбір аж ніяк не мусить йти зверху. Цей відбір піде знизу, від того чи потрібен і який потрібен театр у кожному конкретному регіоні: за жанром, творчою спрямованістю і з яким творчим складом та керівництвом. Це має бути такий взаємний процес зацікавлених сто-

рін: влади, митців, глядачів.

— **Але цей взаємний процес має би регламентуватися на державному рівні законами, які забезпечували би додаткове фінансування, оскільки місцеві бюджети не спроможні покрити всі необхідні видатки на творчі та господарські потреби театру?**

— Звичайно. Цей процес буде успішним і ми матимемо театр тоді, коли, нарешті, почне діяти Закон про меценатство, про культуру, про творчі Спілки.

— **Чи не здається вам, що через те, що ухвалені Закони не діють, — гасла про відродження національної культури і духовності стали програвшими?**

— Саме через те, що ухвалені Закони не діють, ейфорія з приводу того, що ось ми незалежні, ось тепер..., ось переступимо тільки поріг і все почнеться: розвиток національної культури, відродження духовності, адже ми всі гідні цього — ейфорія ця пройшла. І до того часу, поки Україна не стане правовою державою; до того часу, поки в Україні не буде стабільно працювати економіка — говорити про нормальний розвиток культури неможливо. Це настільки все взаємопов'язано, це настільки міцний, абсолютний тандем: економіка — культура, політика — культура, але перед у ньому, все-таки, веде культура. Від культури залежить економіка: не тільки як вона буде розвиватися, а й культура економіки. Від культури залежить політика, як нас сприйматимуть у світі. Від діячів культури, інтелігентних людей залежить, як будуть у світі говорити про державу: як про інтелігентну, правову з нормальною політикою, з нормальною економікою і дуже високою культурою. Сьогодні, на жаль, наші митці не мають можливості іздити за кордон, а про нас як державу судять по наших політиках, економістах, які там бувають, і по тому, що ми робимо в нашій державі щодо реформ.

Як на мене, розвиток культури, політики, економіки — це взаємний процес, у якому має домінувати народ, з його проблемами, рівнем життя та культурою. Не можна сьогодні говорити: "Я люблю народ", — і нічого для того народу не робити. Нарешті, повинні бути конкретні справи!

— **І стосовно культури?..**

— Щодо культури, то повинна бути нормальна політика. Паритетна, а не за залишковим принципом, як у

радянські часи. Так не може бути.

— **Що ви маєте на увазі?**

— Я не кажу, що держава має турбуватися... Держава повинна створити належне правове поле для розвитку культури! Закони повинні діяти. Наприклад, якби діяв Закон про меценатство, спонсорство, людині було б вигідно вкладати в культуру гроші. У нас є меценати, є багаті люди. Є, зрештою, люди, які розуміють, що є для суспільства, нації — культура, і, незважаючи на абсурдність податкової політики, допомагають своїми коштами створювати вистави, влаштовувати виставки, видавати мистецькі альбоми, сплачуючи при цьому податки, що дорівнюють сумі спонсорських пожертв. За що?..

— **Сьогодні доводиться чути чимало пропозицій щодо підтримки як театру, так і митців. Чи маєте ви своє бачення цієї проблеми?**

— Моя теорія полягає в тому, щоб підтримати тих, хто зберіг нашу культуру. Зараз ці люди, можливо, не можуть працювати на повну силу, але їх треба підтримати і бути вдячними за те, що вони зробили, особливо підтримати тих, хто йде за ними і за нами, і які мусять це зрозуміти. Але для того, щоб вони зрозуміли, їм треба створити умови, аби вони не бігали по заробітках, а вливалися в мистецький процес, переймаючи фахову майстерність від старших, досвід, дух професії, розвиваючи її так, як вони — молоді — розуміють її відповідно до вимог часу і загальних сучасних мистецьких тенденцій. На жаль, наступності у професії сьогодні немає. А прагматизм у мистецтві ніколи не лікував. Кожен митець має бути прагматичним у якихось своїх планах, але цивілізацію рухають уперед романтики, альтруїсти. Та лише на цих рисах митців розвиток мистецтва не може тривати вічно. Необхідне надійне плече держави...

— **Що вас, як актрису, найбільше болить в цій ситуації?**

— Мене, взагалі, дуже болить те, що людина культури в нашому суспільстві принижена. Вона поставлена на коліна. Чому?.. Коли мені чиновники кажуть: "Ти актриса європейського рівня, входиш до десятки кращих актрис Європи", — то мені хочеться їм сказати: "Дайте ж мені відчувати це на моїй власній землі, з якої я не хочу їхати. Дайте мені можливість не бігати з однієї роботи на другу, щоб заробити на життя! Адже мусить бути юридична угода чи за-

кон між державою і людьми творчих професій, згідно з яким митець віддає свій талант, дар божий людям, а держава створює юридичні засади для цього. Ясна річ, що стипендія від Президента — це замало. Гранти — це недостатньо. Творча праця, як будь-яка інша, повинна мати ціну. Люди мають почуватися людьми і в культурі, а не бути лише обслуговуючим владу персоналом! Це буде цивілізованим на європейському рівні ставленням держави до людей культури і мистецтва.

— **Сьогодні побутує думка, що у нас до митця приходить визнання по смерті або коли він виїздить за межі України. Чому так?**

— Знаєте, цей феномен притаманний людській істоті. Про мертвих, зазвичай, погано не говорять. А коли людина раптом іде з життя, лише тоді ми усвідомлюємо її вагу. Це, як не прикро, є в людській істоті, в самій природі людини, а не в ментальності.

— **Львівський театр імені Марії Заньковецької і досі асоціюється у театралів з ім'ям актриси Лариси Кадирової, а чим він був і є сьогодні для неї?..**

— Львів — це моя окрема людська ніша, яка болить, нагадує про себе, якої я ніколи в житті не зможу позбутися, з якою пов'язано все моє життя з самого першого слова і кроку в мистецтві.

— **Чи погоджуєтесь ви з думкою, що "українська культура йде на дно, як "Титанік"?**

— Почитайте листи Сенеки. Він тоді писав те саме: що культура зникає, йде на дно, правда, тоді не було ще "Титаніка". Але існували проблеми батьків і дітей, добра і зла — такі самі. Я читаю його і думаю, наче він про наш час пише. Словом, те, що притаманне людству сьогодні, воно існувало завжди. Але ми, пройшовши таку біблійну історію, — повинні бути того свідомі. І маємо бути мудримися історією, мудримися досвідом і мудримися тим, що ми, нарешті, маємо свою державу... То будьмо господарями в ній! Треба мати пам'ять не лише про минуле, а й про майбутнє. Себто, ту пам'ять, яка допомагатиме майбутньому, а не тільки звертатися сьогодні до історії і до минулого. Треба акумулювати в собі пам'ять віків, щоб мати майбутнє.

За розмову подякувала
Марія ВИШНЕВСЬКА

МИСТЕЦТВО ЗАРОБЛЯТИ ГРОШІ

Цього разу на засіданні Чернігівського прес-клубу ринкових реформ ішлося про поєднання мистецтва й комерції. У ролі гостя-доповідача виступив перед журналістами директор Чернігівського обласного театру ім. Т. Г. Шевченка Сергій Мироненко.

Він очолив театр лише 1 червня і, хоча й характеризує себе як "людину не театральну", має великі плани щодо подальшого процвітання облдрамтеатру. Для цього, як вважає пан Мироненко, кожна вистава має бути вдалим комерційним проектом. Спектаклі повинні самоокуповуватися і тому мають бути просто вражаючими, аби привернути увагу глядачів. Взірцем цього є поки що єдиний комерційний проект із часу директорства Сергія Павловича — вистава "О'кей, Мойшо", яка окупила себе на 40 % всього за 2 покази, завдяки цінам на квитки (до 12 грн.).

Уже сплановано й програму святкування у жовтні 75-річчя театру. Восени готуються бути представленими на суд глядачів аж три прем'єри: у вересні — п'єси режисерів Андрія Бакірова "Мертві душі" та Сергія Кузика "Наталка-Полтавка", на початку жовтня — спектакль "По сторінках оперет" режисера Віри Тимченко.

Стару систему керівництва театром Сергій Павлович відверто назвав "великим гальмом" на шляху до розвитку комерційного мистецтва. Його наміри перебудувати театральне життя підтримали й народний артист України Вадим Васильєв та режисер-постановник Сергій Кузик, що також завітали на засідання прес-клубу.

Розпланована й система виходу в світ прем'єрних спектаклів — за рік їх має бути показано щонайменше шість.

Нове керівництво театру планує змінити й цінову політику. Прем'єрні квитки коштуватимуть тепер не менше 10 грн., на наступні вистави — будуть трохи дешевшими. А наприкінці театрального сезону ціна впаде десь до 3 грн.

Сергій Мироненко вважає, що мистецтво повинно інтригувати. Тож на любителів театру, за його словами, чекає низка нових і цікавих проєктів.

От тільки чи не стане на заваді потягу до мистецтва його комерційна спрямованість?

Олена ПОТОЦЬКА

Одразу треба зазначити, що конфліктна ситуація в театрі вже вийшла за його стіни. Днями одна з чернігівських газет вмістила публікацію під промовистим заголовком: "Мироненко проти Грипича": "Треба працювати так, щоб глядачі йшли у театр". І далі газета цитує С. Мироненка: "Головна проблема нашого обласного театру — застій". А далі стосовно художнього керівника театру, народного артиста України Володимира Григоровича Грипича, який, на думку директора, є гальмом в оновленні театру, і "вже у такому віці, коли важко активно займатися творчим процесом", — "художній керівник живе минулим".

Ну, стосовно віку, то це ще запитання, чи й справді вік згубно впливає на творчість? Тоді ще про один аспект, який не є секретом в театральних колах. На місце Грипича давно готувався молодий, талановитий режисер театру Андрій Бакіров. Тепер новий директор категорично виступає проти цієї кандидатури і, кажуть, хоче, щоб художнім керівником став режисер Сергій Кузик, який щойно поставив "О'кей, Мойшо!" Слово "кажуть" я вживаю, бо йдеться про театральні чутки. Я не боюся звинувачення в їх поширенні, коли бракує елементарної гласності. Чому б не обговорити такі важливі моменти відкрито, а не кулуарно?

Отже, на які зміни орієнтовано театр призначенням нового директора? Даваймо спокійно розберемося. Обласне управління культури і його начальник Олег Васюта про ці зміни говорить відкрито, гласно. Більше того: наша область оголошена експериментальною по переведенню культурно-мистецької сфери на ринкові рейки, стосовно чого є, нібито, підтримка і в Міністерстві культури та мистецтв. Суть проста: культура повинна якомога більше заробляти і менше брати з бюджету. В рамках цього

експерименту вже реформовано колишню обласну філармонію в обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм і те, що філармонійна робота стала цікавішою, свідчить, що бувають зміни й на благо. Почато реформування з комерційним ухилом Чернігівського художнього музею. Але тут діється чимало дивного, і то тема окремої розмови.

І ось — наш головний театр. У чому можна абсолютно погодитися з Мироненком, так це в тому, що тут справді треба долати застій. До речі, застій цей виник далеко не сьогодні, а в попередні роки чи й десятиліття. Тоді, коли ніхто не рахував, скільки доходу дадуть вистави і скільки дасть держава з бюджету, коли не так важливо було, що ставиться, аби ставилося те,

ТЕАТРАЛЬНІ ДРАМИ ЧЕРНІГОВА

"що треба". І прикро, коли в ролі глядачів строем приводили до театру "по культурний програми" роти солдатів чи з десяток шкільних класів, де квитки були "розповсюджені" оптом.

Але певне подолання застою якраз і намітилося кілька років тому, коли в театр прийшла з Молодіжного театру група талановитих акторів на чолі з актором і режисером Андрієм Бакіровим, який поставив із цією своєю командою і за участю молодого поповнення шевченківців та й ветеранів театру цілу низку цікавих вистав.

Втім, може, обласне управління культури просто хоче пришишити це подолання застою, призначивши в театр молодого, енергійного директора? Сергій Мироненко відверто зізнається, що театр — справа для нього, по суті, нова. У принципі, це не страшно: йому ж не грати на сцені, не ставити вистави. Просто керувати театральною політикою колективу. Може, для цього потрібні якісь специфічні, ринкові, комерційні таланти?

Сергій Мироненко прийшов до театру якраз із такої комерційно-мистецької структури — фірми "Арт-імперія". Під його керівництвом фірма в останні рік-півтора шокувала чернігівського глядача нашістями театральних та естрадних зірок, в основному російських. Чого вартий хоч би показ російського спектаклю "Імператриця" про Катерину Другу, акція, що наробила стільки галасу в Чернігові. Більшість цих шоу-проєктів здійснилася якраз на сцені театру ім. Т. Шевченка. Не випадково дуже популярний в місті актор на одному святі публічно, при сотнях глядачів, зі сцени цього ж театру заявив: "Театр ім. Т. Шевченка перетворюється на філіал "Арт-імперії". А де є імперія, там нема "арту", себто, мистецтва.

Отже, знову — "арт" і гроші. Як бути? Адже це правда, що театр поки що не самофінансується, навіть незважаючи на постійне надання в оренду свого залу для різних акцій. Сама будівля давно потребує ремонту, і цього року кошти на це держава, нарешті, знайшла. А далі? Під загрозою виплата навіть тих невисоких зарплат, які мають митці. Цього року на зарплату виділено лише 80 відсотків від потрібного. А потреби ці немалі: в театрі працюють (і творчій, і технічний персонал) майже 200 людей. Де ж вихід?

Безперечно, в динамізації творчого життя. Безперечно, 2—3 прем'єри за сезон (по одній на режисера!) — це мало. Але що ставити? Сергій Мироненко категорично проти так званих вистав "на малій сцені": це коли глядачі теж сидять на сцені, поруч з акторами, які грають виставу. І таких глядачів, ясно, що чоловік 80—90. Це вистави не комерційні, начебто слухно заявив Мироненко. Таких вистав зараз у репертуарі театру три. Грипич поставив спектакль "Яма" ("Женя") за повістю Купріна (до речі, цей досить масштабний спектакль міг би йти і на великій сцені). Андрій Бакіров поставив поетичну феєрію за творами Гарсія Лорки "Історія про щастя і біду та кохання у саду", а також "Ідентифікація танго". Це блискучий спектакль із жанру авангардного театру за творами Мрожека, Йонеску і Достоєвського. І мені буде дуже шкода, якщо цей

спектакль-потрясіння, який викликав фурор уже не лише в Чернігові, зникне з репертуару.

Між іншим, всі ці три "некомерційні" вистави є справжнім мистецтвом. Як його зберегти для глядача?

Постає питання створення "малої сцени" при театрі зі своїм репертуаром для цінителів не лише шоу, а й серйозного мистецтва. Можливо, визріває й питання створення в Чернігові окремого мобільного театру, адже ж виник свого часу зі звичайного лялькового театру нинішній Чернігівський молодіжний, без якого нині неможливо уявити тетральне життя міста.

Але поки що, може, "неприбутки" від некомерційних вистав мали б перекриватися справді касовими виставами? Я можу під-

тримати Мироненка в прагненні самоокупності вистав. Особливо, знаючи, які скупі й недолюбі в Чернігові так звані "спонсори" й "меценати", на відміну від тих же Прилук чи Ніжина. Але що ставити? Ну, добре, "Мойшу" поставили. А далі? Глядачам уже набридли "гопакедії" у псевдоукраїнському стилі з дурнуватими Стецьками та іншими напівп'яними персонажами давноминулого.

До речі, про сучасність. Якщо не рахувати ту ж "Ідентифікацію танго", у театрі її майже нема. Про це бідкався той же народний артист України Вадим Васильєв, котрий недавно поставив хоч би "Аукціон", трохи осучаснивши давнювату п'єсу білоруського драматурга Делендика. Сучасних героїв на сцені нема! То біда всіх театрів. Де п'єси сучасних українських авторів?

Не прочитана до ладу і класика, у тому числі українська. У того ж Миколи Куліша є такі блискучі речі, та ж комедія "Отак загинув Гуска" або "Народний Малахій".

А які шедеври, причому, українською мовою, друкує столичний журнал "Всесвіт"! І п'єси, і прозу, яку можна інсценізувати.

Прикро, що не розкрито ще творчий потенціал чудових наших акторів. Уявімо, наприклад, блискучого комедійного актора Сергія Горшкова в глибоко трагічній ролі. Або нові роботи Олександра Куковерова чи Валентини Гаркуші (нехай вичащать мої друзі-актори, що я мушу перервати перелік, не назвавши ще багато чудових імен).

А чи збирається нове керівництво театру зайнятися тим, що називають у мистецтві "розкрутку"? На естраді з допомогою цієї "розкрутки", себто рекламування, часто надто настирливо, з безголосою, нікчемних стрибунців роблять так званих "зірок". У нашому ж театрі ім. Т. Шевченка є що дійсно "розкручувати". Уже зараз у репертуарі є гарні вистави. Окрім названих, це "Джованна" В. Грипича, "Лісова пісня" В. Тимченко, "Сон літньої ночі" та "Людина і джентльмен" А. Бакірова. Ці вистави можуть бути касовими. І потрібна не просто реклама в засобах масової інформації (це обов'язково!), а й різні фестивалі, шоу, беніфеїси, зустрічі акторів з глядачами для оцієї самої "розкрутки".

... До чого всі ці замітки? Я пропоную не конфронтацію, а розумний синтез, не рубання з плеча, а поєднання досвідів корифеїв та експерименту молодих. Не протиставлення "арту" і "ринку", а спробу їх поєднання. І головне — громадськість має право знати, що діється не лише на сцені, а й за кулісами театру. І ця громадськість, преса, радіо, телебачення, повинні, в свою чергу, підтримати наш театр ім. Т. Г. Шевченка, загалом театральне мистецтво. Я вже наводив такі цифри: щоб заповнити 800 місць у театрі на 200 вистав сезону, досить 160 тисяч глядачів. Тобто, виключивши навіть старих, німецьких, малих дітей, досить кожному жителю лише Чернігова (а ще ж є й область) прийти на виставу всього один раз на рік! І треба постаратися, щоб так було. Адже театр — це свято, яке завжди з нами.

● **Петро АНТОНЕНКО**
"Сіверщина" № 29 (405),
п'ятниця, 13 липня 2001 року

ПРО НАБОЛІЛЕ

ГЕНЕРАЛИ ЗВАЛИЩ

За нашим містом Черніговом щодня на звалищах відходів можна побачити до батальйону "бомжів". У них існують певні закони, певні території. У лісі можна навіть побачити курені аборигенів. Майже кожного другого вигнала на вулицю його сім'я. Навіщо в домі утримувати безробітного "хазяїна" чи "хазяйку" і платити за комунальні послуги безрозмірні платежі.

На роботу їх не беруть, а кудись поїхати на заробітки немає коштів. А голод — не тітка, от доля й погнала бідних на звалища. Вони обідрані, брудні, хворі та голодні, проклинають свій день народження, а з ним і нашу систему. Іноді накладають на себе руки. Серед них є багато спеціалістів різного профілю, багато хто має вищу освіту, а деякі — аж три дипломи. А скільки їх блукає містом, живучи у підвалах та на горищах? То чому б нашим чиновникам не створити закон про допомогу цим бідарям по всій Україні? Не думати про Канари чи Маямі, а згадати, що є пропаші душі. Вони ще не один рік послужили б суспільству. Багато з них повернулися б до своїх родин. У людей зажеврола б якась іскорка надії, скільки відновилося б поламаних життів! Ми знову б зустрічали їхні відкриті посмішки та лагідні очі. Життя — цікава штука, коли є достаток, є для кого і для чого жити.

ПРЕЗИДЕНТ ЛІКВІДУЄ "БІЛУ ПЛЯМУ" В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

У нашій області є місцевості в північних і західних регіонах, де вільно приймаються передачі радіо і телебачення Росії й Білорусі, зате дуже непросто подивитися українське телебачення. Ось такий собі "український інформаційний простір". Та ось нарешті ліквідовано ще одну "білу пляму" стосовно цього. Під час останньої поїздки до Чернігівщини Президент Леонід Кучма у своєму рідному районі урочисто відкрив новозбудовану Новгород-Сіверську трансляційну радіостанцію. Будівництво велось кілька років, спочатку Нацрадою з питань телебачення і радіомовлення, а завершувалося "Укртелекомом". Введення в дію телевежі сприятиме чіткому прийому національних телепрограм і розвитку зв'язку. Крім того, заплановано, що Новгород-Сіверський район стане першим в Україні у здійсненні пілотного проєкту по запровадженню бездротового радіомовлення.

"ЧЕРНІГІВЩИНА ТУРИСТИЧНА"

Так називається новий путівник, який вийшов у світ завдяки управлінню з питань молоді та туризму обласної державної адміністрації. Нарешті сталося! Адже попередній путівник було видано понад 20 років тому. І прикро, що Чернігівщина, це золоте дно для розвитку туризму, так мляво себе презентує в цьому плані. Хоч показати є що! Досить сказати, що понад 200 пам'ятних місць мають не лише всеукраїнське, а й світове значення. У путівнику представлені видатні пам'ятки історії та архітектури. Тут є Чернігів, Ніжин, Новгород-Сіверський, Прилуки, Качанівка, Батурин, Любеч та багато інших місць.

Виступивши на презентації путівника, голова Державного комітету з питань молоді та туризму Валерій Цибух наголосив, що Чернігівщині давно час розвивати потужну індустрію туризму, за рахунок якої живуть і процвітають цілі держави.

ПРИЛУКИ: ЗАМАХИ НА ПІДПРИЄМЦІВ

Останнім часом Прилуки стали місцем якогось злочинного "полювання" на підприємців. Гримлять постріли, підприємці гинуть, отримують поранення. Нещодавно в місті працювала потужна бригада правоохоронців обласного центру в складі понад 100 чоловік на чолі з начальником обласної міліції М. Маніним, правоохоронці багато працювали над розкриттям і профілактикою злочинів. Однак злочинні дії тривають. Щойно вчинено напад на подружжя підприємців Каревіних у їхньому власному обійсті. У результаті Л. Каревіна доставлена з вогнепальним пораненням до лікарні, де її було прооперовано. Злочинець викрав у потерпілої чималу суму грошей — виручку за товар. Порушено кримінальну справу. Для розслідування знову прибули оперативники з Чернігова.

Микола ФУРС

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ — ВАДИМ СКОМАРОВСЬКИЙ

Вадим Петрович Скомаровський народився 1 червня 1937 року в мальовничому придніпровському селі Балико-Щучинка. Пише переважно для дітей. Видав близько тридцяти збірок віршів, казок, поем для молодших школярів і дошкільнят. Лауреат літературної премії імені Лесі Українки.

Вадим Скомаровський — помітна фігура в колі сатириків і гумористів. Автор дотепних, нерідко з іронічним відтінком, коротких віршів, мініатюр.

Вони й склали основу книги “Трасти і контрасти”, що побачила світ у видавництві “Український письменник” 1999 року. Сьогодні Вадим Скомаровський — гість редакції “Слово Просвіти”.

3 принуки

*Я хоч сповідував правду,
та був зациклений на догмі.
Степан Крижанівський*

Придавлені важким, як брила, пресом,
Творили Ви з принуки, далебі.
А ми ж Вам вірили, добродію професор,
Здається, більше, ніж самим собі.

Хто на черзі?

*Хто після... Римураку,
Герасим'юка, Малковича займе місце
в хрестоматіях з української
літератури для середньої школи?
Олександр Яровий*

Я вже достиг, як ранній овоч,
Та не позбувся душевних мук.
Хто в хрестоматіях?
Малкович,

Герасим'юк і Римурук.
А хто на черзі?
— Андрухович, —
Мені шепнули жартома.
А я ж достиг, як ранній овоч.
Невже дарма? Невже дарма?

Аристократ із гаража

*Олегові Черногузу, авторові роману
“Аристократ із Вапнярки”, частина
тиражу якого не потрапила у продаж.*

Відтоді, як на віковій межі
Заповнив ринок майже кожну шпарку,
Аристократ живе у гаражі
І мріє повернутись у Вапнярку.

Не відчуваючи утоми

*Анатолієві Мойсієнку,
поетові і вченому.*

Не відчуваючи утоми,
Писав химерні паліндроми,
А поки пробивавсь у друк,
Став мудрим доктором наук.

Рішучий крок

*Миколі Сому, відомому поетові,
який понад сорок років тому видав першу
збірку віршів “Йду на побачення”.*

Чи жартома, чи спересердя
Тепер він каже:
— Йду в безсмертя!

Петро Засенко-син Петрів

*Петрові Засенку, авторові
збірки віршів “На ярмарку вітрів”.*

Петро Засенко-син Петрів
Бував на ярмарку вітрів,

Але навряд, щоб свій ужинок
Поет поніс на дикий ринок.

Одверто кажучи

Ведучій української радіостанції.

У Вас така вимова, пані,
Хоч вуха затуляй зарані.

Завжди напоготові!

*Леонідові Горланчу, авторові
збірки віршів “Грозою січене плече”.*

У час тривожний, загадковий,
Коли від скрути аж пече,
Ти все ж підставити готовий
Грозою січене плече.

Не підповзай до Бортняка!

*Анатолієві Бортняку, авторові
збірки віршів “Витверезник для ліриків”.*

“Зелений змію” з буряка,
Не підповзай до Бортняка!
Хай вариво твоє хмільне
Хтось інший зопалу хильне.

Писака

Авторові рекламних оголошень.

Достатньо аркуша тобі,
Фломастера і клею,
Щоб оприлюднить на стовпі
Суцільну ахінею.

Блудний син

Блукав по світу Іваненко,
Забув, яка та мова наша,
І вдома замість: “Мамо, ненько!”
Звернувся до матері:
— Мамаша!

Змахнула потайки сльозину
І гірко усміхнулась мати:
— Відпочивай з дороги, сину,
Та будем вчитись розмовляти.

Мовою конвою

Клене він роки навісні,
Хитає скрушно головою,
Та ті прокльони показні,
Бо сам нерідко уві сні
Говорить мовою конвою.

Чванькові
(за Анатолієм Луначарським)

Чванько, тобі здалось уже,
Що ти — сучасний Беранже.
Ти справді — “б”, ти справді — “ж”,
А все-таки не Беранже.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ПІСНЯ ПРО БАЙДУ

“1564 року Дмитро Вишневецький востаннє виступив проти Оттоманської імперії. З армією в 4 тисячі чоловік він зайшов до Молдавії, де якраз точилися міжусобні чвари, але його тут захопили в полон і відправили до Стамбула на страту. За “Хронікою Мартина Бельського”, козацького ватажка скинули з фортечного муру в Галаті на крюк; він провисів на ньому три дні, доки турки, обурені прокльонами, спрямованими проти мусульманської віри, застрелили його із луків. Багато істориків, зокрема Микола Костомаров та Дмитро Яворницький, погоджуються з версією Мартина Бельського і вважають, що розповідь про загибель Вишневецького лягла в основу славетної народної української пісні про “Байду-козака”; інші ж, як, скажімо, Володимир Голобуцький на підставі донесення — не зовсім зрозумілого — французького посла в Стамбулі, стверджують, що Вишневецького задушили і що пісня про Байду не пов'язана з його трагічною смертю...”

За кн.: “Гетьмани України”, К., 1991 р.

УРОЧИСТИЙ
ВІЌД ДО КИЄВА

“У вересні 1648 року козацьке військо під Пилипцями знову розгромило 30 000 армію польської шляхти, яка, перелякавшись чуток про наближення великої татарської орди, покинула свої обози. Хмельницький рушив до Львова, обложив місто, взяв викуп. Запорожці дійшли до Замостя, звідки їм відкрився шлях на Варшаву. Але гетьман знову марно простояв місяць, очікуючи виборів нового короля. Ян Казимир прислав Хмельницькому листа і просив його очікувати комісарів, які мали висунути умови миру. Гетьман у грудні урочисто вернувся до Києва, де його зустріли кияни, вище духовництво, дзвонили дзвони, стріляли з гармат. Хмельницького вітали як “нового Мойсея”, що визволив Україну з лядської неволі”.

За кн.: “Гетьмани України”, К., 1991 р.

ТАЄМНИЦЯ

“Тільки надвечір 6 травня домовина Шевченка прибула до Києва на Поділ, у Рождественську церкву...”

Генерал-губернатор категорично заборонив виголошувати промови над прахом поета; поліція розганяла натовп. 7 травня зранку, незважаючи на дощову погоду, до Рождественської церкви зібралось народу кілька тисяч: кожен хотів попрощатися з дорогим покійником. “Во время панихиды между народом протиснулась в глубоком трауре дама, положила на гроб поэта терновый венок и удалилась: красноречивее надгробных слов выразила она то, что чувствовал каждый из нас, провожая поэта-страдальца в могилу...” — розповідає М. Чалий. “Это произвело сенсацию, — доповнює ці свідчення М. Білозерський, — полиция убрала этот венок”.

Із кн.: “Т. Г. Шевченко. Біографія”, К., “Наукова думка”, 1984 р.

«ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?»

Не кожному пересічному читачеві відомо, що назву для свого роману Панас Мирний взяв із Кулішевого перекладу Книги Іова. Саме цей афоризм у книзі “Українська афористика” (Київ, видавничий центр “Просвіта”, 2001) чомусь “належить” Панасу Мирному... Йдеться не про докір редактору видання. Питання ставимо і до себе. Кому ж належить афоризм? Іову? Пантелеймону Кулішу? Панасу Мирному?... Пантелеймон Куліш переклав, оживив на мистецькому рівні, Панас Мирний утвердив, унаочнив, спопуляризував...

То кому ж належить цей афоризм?

Думаю, що до подібних афоризмів, а вони в книзі є, доречними були б навіть коментарі.

Безперечно, що книга “Українська афористика” заслуговує на схвальне слово. Це ж уперше в Україні ми спромогли на подібне видання! Передмова до видання доктора мистецтвознавства, професора Вадима Скуратівського “Афоризм — колись і сьогодні” відзначається компетентністю, науковістю і блискучою обізнаністю з матеріалом.

Думаю, що авторам не варто було навіть робити застережень стосовно “недоліків книги”...

Книга вдалася, і таки дуже потрібна книга. Вадим Скуратів-

ський у передмові пише: “Є в цьому національному афористичному Монблані єдине його світоглядне підніжжя, спільне для всіх представлених тут авторів. Від Івана Вишенського до Івана Драча. Від Івана Котляревського до Івана Франка. Від Климентія Зіновієва до Оксани Забужко і Євгена Яценка. Десятки імен. Сотні й сотні афоризмів...” Звісно, що місця для всіх (і часом дуже достойних) мудреців не вистачило, але зерно мудрості — повні ясла. Отож мудрим афоризмом хочеться завершити: “Хай не ревуть воли, як ясла повні!”

Василь ОСАДЧИЙ

Засновник — Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Реєстраційне свідоцтво № 1007 від 16.03.1993 р.

**Головний редактор
Любов Голота**

**Шеф-редактор Павло МОВЧАН
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук**

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук та Олег Бесський

**Адреса «Слова Просвіти»: 01001, Київ-1,
заулок Музейний, 8. Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка, тел. 228-01-30.
E-mail: prosvita@iatp.org.ua**

Індекс 30617.

Зам. № 3301214.

Наклад 3500.

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті «Преса України»